

Demokratizacija odgojno-obrazovne ustanove

Brcković, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:301870>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-20**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

ANA BRCKOVIĆ

DEMOKRATIZACIJA ODGOJNO-OBRAZOVNE USTANOVE

Diplomski rad

Pula, rujan 2018.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

ANA BRCKOVIĆ

DEMOKRATIZACIJA ODGOJNO-OBRAZOVNE USTANOVE

Diplomski rad

JMBAG: 0303039360, redoviti student

Studijski smjer: Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni učiteljski studij

Predmet: Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Pedagogija

Znanstvena grana: Opća pedagogija

Mentorica: doc. dr. sc. Marina Diković

Pula, rujan 2018.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Ana Brcković, kandidat za magistra primarnog obrazovanja ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Ana Brcković dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom „Demokratizacija odgojno-obrazovne ustanove“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

UVOD	1
1. DEMOKRACIJA	2
2. DEMOKRATIZACIJA	2
3. DEMOKRATSKE VRIJEDNOSTI.....	4
3.2 Uloga škole i obitelji u usvajanju humanih vrijednosti.....	7
4. ŠKOLSKA KULTURA	8
4.1 Školsko ozračje	9
4.2 Razredno ozračje	9
4.3 Školska kultura kao čimbenik stvaranja demokratske zajednice	9
4.4 Uloga učitelja u stvaranju poticajnog demokratskog ozračja	10
4.5 Učenik kao stvaratelj poticajnog demokratskog ozračja	11
4.6 Ravnatelj kao rukovoditelj i njegov doprinos demokratskom ozračju	13
5. ODGOJ I OBRAZOVANJE ZA LJUDSKA PRAVA I DEMOKRATSKO GRAĐANSTVO	15
5.1 Učenje o dječjim pravima	16
6. GRAĐANSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE KAO INSTRUMENT DEMOKRATIZACIJE ŠKOLE	20
6.1 Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo (1999).....	20
6.2 Nastavni plan i program za osnovnu školu (2006)	21
6.3 Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i opće obvezno obrazovanje u osnovnoj i srednjoj školi (2010).....	22
6.4 Kurikulum Građanskog odgoja i obrazovanja (2012)	23
6.5 Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole (2014)	25
6.6 Građanski odgoj i obrazovanje u sklopu Cjelovite kurikularne reforme	26
6.6.1 Sadržaji Građanskog odgoja i obrazovanja za prvi ciklus (1. do 4. razreda) prema prijedlogu Nacionalnog kurikuluma međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje	26
7. ULOGA LOKALNE ZAJEDNICE U STVARANJU ŠKOLE KAO DEMOKRATSKE ZAJEDNICE.....	28
8. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	30
8.1 Cilj istraživanja	30
8.2 Problemi istraživanja	30
8.3 Uzorak ispitanika	30
8.4 Instrument i obrada podataka	31

8.5 Rezultati i rasprava	32
8.5.1 Procjena učiteljica o njihovoj školi kao demokratskoj zajednici	34
8.5.2 Procjena učiteljica o njihovom doprinosu, i doprinosu učenika i učenica demokratizaciji odgojno-obrazovne ustanove.....	36
8.5.3 Procjena učiteljica o doprinosu roditelja i lokalne zajednice demokratizaciji odgojno-obrazovne ustanove	38
ZAKLJUČAK.....	40
LITERATURA	41
PRILOG	46
SAŽETAK	51
ABSTRACT	52

UVOD

Hrvatski obrazovni sustav zahtijeva sustavnu i dosljednu reformu koja se temelji na jasnoj viziji obrazovanja kakvog želimo. Nužne promjene u hrvatskom školstvu povlače i pitanje demokratizacije odgojno-obrazovnih ustanova. Demokracija se u okviru odgojno-obrazovne problematike ogleda u odnosima škole i vanjskih činitelja te u odnosima unutar škole. Važno je također i da građansko opismenjavanje učenika i učenica pronađe adekvatno mjesto unutar reformiranog odgojno-obrazovnog sustava. Građanski odgoj i obrazovanje (GOO) predstavlja glavni instrument na putu demokratizacije odgojno-obrazovne ustanove osposobljavajući mlade da budu informirani, aktivni i odgovorni građani koji poznaju i promiču svoja prava te na taj način doprinose životu svoje zajednice i društva kojem pripadaju. GOOD inicijativa za sustavno i kvalitetno uvođenje odgoja i obrazovanja za ljudski prava i demokratsko građanstvo u odgojno-obrazovni sustav u svojoj kampanji za razvoj građanske kompetencije i promicanje odgovornog sudjelovanja mladih, za kvalitetnu provedbu GOO-a¹ ističe kako je važno zalaganje za „demokratizaciju odgojno-obrazovnog sustava kroz jačanje uloge vijeća učenika, vijeća roditelja i demokratskog modela upravljanja ustanovama, kako bi se mijenjala i školska klima, a učenici tijekom školovanja mogli iskusiti i naučiti kako demokracija funkcionira u svakodnevnom životu.“ Organizacije civilnog društva i društvene inicijative također pomažu demokratizaciji i aktivno djeluju na promicanju humanih vrijednosti. Razvoj demokratske ličnosti učenika treba predstavljati glavni rezultat suvremene škole koja za cilj ima obrazovati mlade za demokraciju i život u građanskom društvu.

U ovom diplomskom radu detaljnije će se govoriti o demokratskim vrijednostima, participaciji učenika i učenica, ljudskim pravima, međuljudskim odnosima i školskoj kulturi u okviru odgojno-obrazovne problematike s ciljem što boljeg razumijevanja važnosti demokratizacije odgojno-obrazovnih ustanova.

Navedeni pojmovi opisuju se u prvom djelu rada, dok se drugi temelje na metodologiji istraživanja. Metodologija istraživanja odnosi se na provedeno istraživanje u svrhu ispitivanja procjene učitelja i učiteljica razredne nastave o promicanju demokratizacije odgojno-obrazovne ustanove.

¹ Dostupno na: http://www.centar-odgojiobrazovanje-ri.skole.hr/upload/centar-odgojiobrazovanje-ri/newsattach/156/Gra_anski_odgoj_i_obrazovanje.pdf (16.8.2018)

1. DEMOKRACIJA

Prema Interdisciplinarnom rječniku iz obrazovanja za demokraciju i ljudska prava, demokracija (grč. *demos* = puk, narod + *kratein* = vladati) označava oblik političkog uređenja i strukturu vlasti (vladavina naroda) ali i društveno uređenje što podrazumijeva prihvaćanje i prakticiranje jednakosti prava, mogućnosti i postupanja za sve članove zajednice. Šimonji Černak (2006) definira demokraciju kao skup proceduralnih pravila za donošenje kolektivnih odluka koje omogućuju najšire moguće učešće zainteresiranih ili onih kojih se te odluke tiču.

S obzirom da se demokracija definira kao oblik vladavine u kojoj svi građani imaju jednako pravo da sudjeluju u donošenju odluka koje se tiču njihovog individualnog života, ali i života u zajednici, Maleš i Stričević (2005) naglašavaju nekoliko temelja na kojima počiva demokracija:

- sudjelovanje u odlučivanju
- pravo izbora
- odgovornost
- sloboda iznošenja osobnog mišljenja
- pluralizam.

2. DEMOKRATIZACIJA

Resursni centar za demokratizaciju u svom kratkom vodiču za građane² navodi kako je demokratizacija proces usvajanja vrijednosti demokracije u državi i društvu. Ona podrazumijeva demokraciju kao vladavinu naroda i vladavinu prava, ozakonjenje načela građanstva što se očituje u jednakom pravu pojedinca da bira, ali i da bude biran. Također, vrlo je važna obaveza poštivanja legitimnosti odluka nastalih odlučivanjem izabраниh.

² Dostupno na: <http://www.ldamostar.org/publikacije/demokratizacija.pdf> (10.4.2018.)

Demokratizacija kao takva zahtijeva:

- prihvaćanje i poštovanje demokratskih vrijednosti (sloboda, odgovornost, jednakost, solidarnost, prihvaćanje i uvažavanje različitosti, dostojanstvo ličnosti)
- izgrađivanje i pridržavanje demokratskih principa i procedura u odlučivanju i djelovanju (aktivna i odgovorna participacija, tolerancija i nediskriminacija, argumentirano pregovaranje)
- miroljubivo rješavanje nesporazuma i sukoba
- poštivanje ljudskih prava.

Demokratizacija odgoja i obrazovanja zahtijeva reformu obrazovnog sustava. Postoji nekoliko područja organizacije i funkcioniranja obrazovnog sustava na kojima se može, ali i treba odvijati demokratizacija obrazovanja. Iako se razlikuju, međusobno su povezani. Prvenstveno treba obratiti pozornost na strukturu i organizaciju obrazovnog sustava uključujući profesionalno obrazovanje i stručno usavršavanje učitelja, zatim na upravljanje i nadzor sustava obrazovanja te na zahtjeve i odabir učiteljskog kadra.

S obzirom na program odgoja i obrazovanja, za demokratizaciju obrazovanja, važna je i koncepcija te ciljevi odgoja i obrazovanja, oblici i metode rada, udžbenici i nastavna sredstva, način uspostavljanja i osiguravanja poštovanja pravila u školi, način rješavanja nesporazuma i sukoba te zastupljenost ciljeva i sadržaja odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo.

Kada govorimo o demokratizaciji na razini institucije, moramo spomenuti strukturno organizacijska obilježja škole, sadržaj školskog života koji se tiče nastave i izvannastavnih aktivnosti te upravljanje i odlučivanje na nivou škole (Pešić i sur., 2001). Shodno tome, Joksimović i Maksić (2017) zaključuju kako su organizacija i funkcioniranje škole, psihosocijalna klima, nastavni sadržaji i metode, udžbenici, uloga i doprinos učitelja, obrazovni ciljevi škole, kao i osobne karakteristike i vrijednosne orijentacije učenika, uvjet i prepreka za demokratski odgoj i obrazovanje u školi.

3. DEMOKRATSKE VRIJEDNOSTI

„Djeci moramo omogućiti razvoj u demokratskim uvjetima, ne odgajati za demokraciju, nego odgajati u demokraciji.“

(Hansen, Kaufmann, Saifer, 1999:8)

Svaki čovjek posjeduje vlastite vrijednosti prema kojima živi, upravo zato možemo reći da je čovjek vrijednosno biće. Dok se neke životne vrijednosti mijenjaju tijekom života, neke ostaju stalne. Upravo je svjesnost važna stavka u tome da se životne vrijednosti ukorijene u svakom čovjeku. Marunčić (2008)³ naglašava sljedeće: „Odgoj za vrijednosti ne uključuje samo znanje o vrijednostima, nego prihvaćanje vrijednosti kao svog životnog stava i, što je najvažnije, življenje u skladu s usvojenim vrijednostima.“ S obzirom da se danas demokracija nameće kao ideal društvenih odnosa i predstavlja temeljnu društvenu vrijednost, odgoj za demokraciju u prvom je redu odgoj za vrijednosti. Maleš i Stričević (2005) naglašavaju da je odgoj za demokraciju s obzirom na druga područja poseban jer je usmjeren na sustav vrijednosti i načela koju se temelj demokratskih odnosa, ali i na razvoj prosocijalnih vještina.

Kada govorimo o pojmovnom određenju vrijednosti, mnogi teoretičari smatraju kako ne postoji određena definicija. Prema Vukasoviću (1997:73): „Vrijednosti se manifestiraju kao: *dobra* potrebna za život i duhovni razvitak, *ciljevi* prema kojima se krećemo, *ideali* kojima težimo, krajnje *svrhe* ljudskih nastojanja.“ Mougnotte (1995:32) navodi kako „vrijednosti definiramo kao načela za koja se drži da zavređuju ili se iziskuju poštivanjem prema kojima usmjeravamo svoje ponašanje i izričemo sudove.“

Odgoj i obrazovanje za demokraciju i učenje demokratskih vrijednosti podrazumijeva promicanje ljudskih prava, poticanje i uvažavanje slobode i odgovornosti, individualnosti i prihvaćanje različitosti, sloboda, jednakost i aktivno sudjelovanje građana u donošenju odluka. Ono ulazi u područje moralnog odgoja s obzirom da moral predstavlja sustav vrijednosti koji se dotiče prosocijalnog ponašanja u zajednici. Pomaganje drugima, suradnja, empatija i zajedništvo samo su neki od

³ Dostupno na: http://www.knjiznicari.hr/UDK02/index.php/Odgoj_u_svijetu_pomučenih_vrijednosti_-_Sabina_Marunčić (16.4.2018.)

načina moralnog postupanja, dok temelj prosocijalnog ponašanja čine skrb, poštenje, odgovornost, poštovanje sebe i drugih (Maleš i Stričević, 2005).

3.1 Poželjne vrijednosti za promicanje demokratskih načela

S obzirom na to da vrijednosti predstavljaju skup općih uvjerenja, mišljenja i stavova o tome što je ispravno, dobro ili poželjno, važno je naglasiti vrijednosti koje vode izgradnji poželjnih osobina pojedinca. Marunčić (2008) naglašava kako „svaki čovjek ima potrebu za vrijednostima u kojima pronalazi nadahnuće za svoj život i svoje djelovanje. Vrijedno je za čovjeka ono što razvija njegove mogućnosti, što potiče zajednički život i smisao njegova života kao osobe i člana zajednice.“

Maleš i Stričević (2005:15) referirale su se na Međunarodno udruženje koje se bavi odgojem za životne vrijednosti sa sjedištem u Švicarskoj, a u svom programu navodi sljedećih dvanaest ključnih vrijednosti: suradnja, sloboda, ljubav, sreća, odgovornost iskrenost, tolerancija, sloga, jedinstvo, poštovanje, smjernost, poštenje. Osim usvajanja temeljnih vrijednosti kao što su ljubav, suosjećanje, pravednost, nenasilje te solidarnost, važno je istaknuti i izgrađivanje pozitivnih osobina ličnosti poput samopouzdanja, samopoštovanja, samokritičnosti, odgovornosti i samostalnosti kako bi sutra stvorili građane koji će pomoći u stvaranju kvalitetne zajednice. „Zajednica je kvalitetnija što posjeduje više kvalitetnih pojedinaca, a pojedinac je kvalitetniji što je kvalitetnija zajednica iz koje dolazi.“⁴ (Marunčić, 2008) Ako cijela zajednica živi prave vrijednosti, živjet će ih i pojedinci, ali i obrnuto.

Kao temeljne vrijednosti demokracije ističu se dostojanstvo, sloboda i jednakost. Vrlo je važno učenicke podučiti kako je dostojanstvo temeljna vrijednost ljudskih prava te kako provoditi svoja prava na slobodu, u obliku slobode misli, izražavanja ili pristupa informacijama. Također, važno je naučiti kako se suprotstaviti diskriminaciji, kako u svoju, tako i korist drugih. Jukić (2013:416) smatra da su „vrijednosti poštovanja ljudskog dostojanstva, uvažavanja razlika među učenicima, razumijevanja drugih i drukčijih, pružanja pomoći odbačenim i izoliranim učenicima, osnova za razvijanje vrijednosti poput tolerancije, slobode, neovisnosti, samopoštovanja, čuvanja tajne, iskrenosti i pravde.“

⁴ Dostupno na: http://www.knjiznicari.hr/UDK02/index.php/Odgoj_u_svijetu_pomucenih_vrijednosti_-_Sabina_Marunčić (16.4.2018.)

Sve smo svjesniji današnjice koju obilježava kriza vrijednosti, gdje je primarni naglasak na vezi između vrijednosti i odgoja. Upravo zato, smatra se da je kriza vrijednosti upravo rezultat krize odgoja. Suvremeni građani koji nastoje biti ravnopravni članovi demokratskog društva, sve su manje razumna, tolerantna, odgovorna, pravedna, samosvjesna i društvena bića. Ukoliko, kao takvi nastoje djecu odgajati u demokraciji i za demokraciju, doprinijet će samo istim iskrivljenim vrijednostima koje je teško ispraviti. Najveći uzrok razvijanja nepoželjnih vrijednosti krije se u utjecajima kojima su djeca izložena u svojoj društvenoj, socijalnoj i kulturnoj sredini. Djeca su svakodnevno izložena negativnim vrijednostima poput diskriminacije, netolerancije i nasilja, od obiteljskog doma do odgojno-obrazovne ustanove.

S obzirom da su demokratske vrijednosti međusobno povezane, Maleš i Stričević (2005:16) naglašavaju kako je „teško odrediti gdje počinje jedna, a završava druga.“

Nužno je da svaki pojedinac živi svoje unutarnje vrijednosti kako bi potaknuo druge da učine isto u skladu s vlastitim vrijednostima jer je to jedini ispravni put koji vodi do pozitivne promjene prvo pojedinca, a s vremenom i društva.

Društvo ima veliku ulogu i odgovornost po pitanju vrijednosti i njihove odsutnosti. Uz društvo, obitelj i pojedinci također ne smiju zanemarivati svoju odgovornost za vrijednosti. „Jer društvo i obitelj koji nemaju u središtu svoje pozornosti istinske životne vrijednosti, ako ih ne znaju na primjeren način otkriti i podržati u svojoj djeci, padaju na temeljnom životnom ispitu.“⁵ (Marunčić, 2008)

⁵ Dostupno na: [http://www.knjiznicari.hr/UDK02/index.php/Odgoj_u_svijetu_pomučenih_vrijednosti - Sabina Marunčić](http://www.knjiznicari.hr/UDK02/index.php/Odgoj_u_svijetu_pomučenih_vrijednosti_-_Sabina_Marunčić) (16.4.2018.)

3.2 Uloga škole i obitelji u usvajanju humanih vrijednosti

Vrijednosti se usvajaju upravo kroz proces socijalizacije gdje su obitelj i škola primarni prenositelji i učitelji vrijednosti. Obitelj ima primarnu i najvažniju ulogu tijekom ranog djetinjstva usmjeriti djecu prema humanim vrijednostima i razvijati ponašanje u skladu s njima. Važno je djeci omogućiti stjecanje iskustva koja će pozitivno djelovati na izgrađivanje osobina njihovih ličnosti. Kako bi dijete usvojilo određene vrijednosti, važno je da živi u okruženju u kojem se demokracija živi. S obzirom da djeca u ranoj dobi uče više čuvstvenim uvjetovanjem i oponašanjem nego uvidom, važno je da roditelji budu prvi pravi primjer aktivnog građanina demokratske zajednice. Usađivanjem pravih vrijednosti, od ranih dana djecu učimo razlikovati dobro od lošega.

Razvoj prosocijalnih vrijednosti jedan je od uvjeta za razvoj demokratske ličnosti i demokratskog ponašanja. Učitelji također igraju vrlo važnu ulogu u razumijevanju poželjnih vrijednosti kod djece, prvenstveno vlastitim obrascem ponašanja u svakodnevnim situacijama, a također i osmišljenim aktivnostima usmjerenim na usvajanje i njegovanje određenih vrijednosti. Učenici trebaju usvojiti znanja, vještine i stavove o demokratskom društvu i njegovom funkcioniranju kako bi stekli kompetencije potrebne za odgovorno sudjelovanje u demokratskoj zajednici. Osim stjecanja znanja, važno je učenicima omogućiti i školske situacije u kojima će oni razvijati svoju ličnost i usvajati demokratske vrijednosti, gdje će kroz neposredno iskustvo sudjelovati u organiziranju školskog života te vježbati i razvijati vještine demokratskog odlučivanja. Vrlo je važno da učenici steknu svijest o vlastitoj odgovornosti za donijete odluke, stoga je naglasak upravo na samostalnom odlučivanju.

S obzirom da se rješenje krize vrijednosti nalazi u odgoju za vrijednosti, važno je osposobiti učitelje i ostale stručne suradnike odgojno-obrazovne ustanove da budu učinkoviti u ostvarivanju funkcije odgoja za vrijednosti, što bi rezultiralo uspješnošću identifikacije mladih naraštaja s poželjnim sustavima vrijednosti.

4. ŠKOLSKA KULTURA

Vrlo je važno da škola koja želi pripremiti učenike za život u demokratskoj zajednici, i sama postane demokratska zajednica. Stvaranju učinkovite škole s poticajnom kulturom škole doprinosi demokratski stil vođenja. Demokratski stil vođenja prvenstveno se odnosi na školu čije se upravljanje temelji na ljudskim pravima, ovlašćivanju i sudjelovanju učenika, osoblja i dionika u donošenju svih važnih odluka u školi (Bäckman i Trafford, 2007). Također, ono podrazumijeva njegovanje partnerskih odnosa, poticanje kreativnosti i inovativnosti te pokazivanje razumijevanja.

Domović (2004) je definirala školsku kulturu kao relativno trajnu kvalitetu školske sredine koja utječe na ponašanje njezinih članova i tako određuje sveukupnost načina življenja škole. Mandarić Vukušić (2015:183, prema Haralambos, 2002) navode da je „kulturu moguće odrediti kao ukupan način življenja grupe ljudi koji obilježavaju zajednička uvjerenja, vrijednosti i norme koje utječu na ponašanje njezinih članova.“ Batarelo i suradnici (2010:73) naglašavaju kako je škola temeljna jedinica obrazovnog sustava, a njezina kultura ključ utjecaja na učenike. Slično definiranju prethodno navedenih autora, također tvrde kako „školska kultura podrazumijeva sklopove vrijednosti, normi, uvjerenja, rituala i tradicija, koji se očituju u svakodnevnim odnosima među njezinim glavnim dionicima, koji opet određuju njezin identitet.“ Spajić Vrkaš i sur. (2004) slažu se s činjenicom da kultura određuje identitet ili osobnost škole, a samim time i identitet učenika. Kultura svake škole je drugačija, upravo iz razloga što je svaka oblikovana svojom poviješću, kontekstom i ljudima koju ju čine.

Jukić (2013) naglašava kako postojanje socijalnih i kulturnih normi utječe na poboljšanje školske kulture. Svaka škola trebala bi težiti upravo njima, a to su prijateljstvo, povjerenje i pouzdanje, podrška, uvažavanje različitosti, brižnost, sudjelovanje u donošenju odluka, zaštita onoga što je važno, dobri međuljudski odnosi te iskrena i otvorena komunikacija. Demokratizacija škole i demokratsko školsko ozračje temeljne su pretpostavke usklađenosti demokratskih vrijednosti kojima se učenici poučavaju i njihova izravnoga iskustva (Bošnjak, 1997).

4.1 Školsko ozračje

Školsko ozračje uvelike pridonosi kvaliteti i kulturi ustanove. Bošnjak (1997:60) definira školsko ozračje kao „specifičan splet čimbenika koji školi osigurava samosvojan način djelovanja po kojemu se škole između sebe i vidljivo razlikuju“. A to se očituje upravo u općenitom odnosu prema školi, odnosima među zaposlenima, načinu oblikovanja i donošenja odluka, programima i zadaćama, hijerarhijom školskih ciljeva, potpori učeničkih interesa i slično. Školsko ozračje djeluje kao skriveni kurikulum pa je zbog toga vrlo važno ustanoviti kakvo ozračje prevladava u našim sredinama.

4.2 Razredno ozračje

Razredno ozračje, kao dio školskog ozračja, također utječe na cjelokupno funkcioniranje škole. Dok školsko ozračje uključuje odnose nastavnika prema drugim nastavnicima, učenicima, administrativnom osoblju te ravnatelju, razredno ozračje uključuje procese unutar razreda, podrazumijeva odnose između učitelja i učenika ili samo između učenika u razredu (Domović, 2004). Razredno ozračje može utjecati na emocionalni i socijalni razvoj učenika, te čini unutarnju kvalitetu razreda koja može utjecati na zadovoljstvo učenika nastavom.

4.3 Školska kultura kao čimbenik stvaranja demokratske zajednice

S obzirom da se mnoge odgojno-obrazovne ustanove danas ne mogu pohvaliti demokratičnošću školske kulture, vrlo je važno uočiti čimbenike koje je potrebno mijenjati, oblikovati i poboljšati kako bi dobili kvalitetnu demokratsku školu koja će promovirati demokraciju na svim razinama. Upravo sa time slaže se i Diković (2013:335) koja ističe da ako želimo pridonijeti razvoju društva „u razrednoj i školskoj praksi trebalo bi se poticati otvoreno i demokratično ozračje kako bi se učenici razvijali i postali informirani i aktivni – osnaženi građani.“, U skladu s time, Miljević-Riđički, Maleš i Rijavec (2001) ističu što bi škola trebala učiniti kako bi stvorila zdravo demokratsko ozračje u kojemu djeluje:

- cjelokupnim radom, ustrojstvom, organizacijom, odnosima i disciplinom održati načela mira, suradnje, tolerancije i zaštite ljudskih prava

- ustrojstvom i organizacijom omogućivati i poticati sudjelovanje učenika, njihovih roditelja i članova šire zajednice u donošenju odluka i podjeli odgovornosti
- u radu primjenjivati načelo jednakopravnosti s obzirom na spol, rasu, vjersko opredjeljenje i nacionalnu pripadnost
- poticati primjenu metoda rada koje razvijaju cjelokupnu djetetovu ličnost.

Za uspjeh odgojnog djelovanja bitno je da svi zaposlenici u školi zajedno s učenicima i njihovim roditeljima sudjeluju i ulažu napore u stvaranju toplog, podržavajućeg i demokratskog školskog i razrednog ozračja. Jedino zajednički doprinos svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa može oblikovati školsku kulturu i zdravo ozračje te stvoriti jedinstveni identitet škole koja će se isticati uspješnošću i prepoznatljivošću.

4.4 Uloga učitelja u stvaranju poticajnog demokratskog ozračja

U stvaranju povoljnog razrednog ozračja koji odiše demokratskošću, svakako najvažniju ulogu ima učitelj. Temelj stvaranja takvog ozračja leži u kvalitetnoj komunikaciji i interakciji učitelja s učenicima. Sukladno tome, valja razlikovati stilove pedagoškog vođenja učitelja. Domović (2004) razlikuje autoritativan, ravnodušan i demokratski stil. Ističe kako u autoritativnom stilu vođenja dominira ličnost učitelja gdje učenici nemaju mogućnost za samostalno djelovanje, nema dijaloga niti suradnje. Nadalje, ravnodušan stil objašnjava kao stil koji je nepovoljan za učenje jer stvara ravnodušno ozračje u kojem učenici nisu motivirani za rad. Demokratski stil vođenja ističe kao stil u kojem je zastupljena ravnopravnost i uzajamnost u odnosu učitelj – učenik. Takav stil omogućava razvoj demokratskog ozračja jer potiče na samostalnost i inicijativnost učenika, te se kao takav odražava na ponašanje i učenje učenika. Iz toga možemo zaključiti kako valja težiti demokratskom stilu jer se pokazao kao najefikasniji s obzirom da je prvenstveno fokusiran na potrebe učenika.

U odgojno-obrazovnom procesu vrlo je važna otvorena i djelotvorna komunikacija između učitelja i učenika jer ona vodi međusobnom razumijevanju i pažljivom slušanju drugoga. Na taj način učenici mogu iskusiti načela demokracije i pripremiti se za vršenje svojih građanskih dužnosti.

U stvaranju povoljnog ozračja koji doprinosi demokratizaciji škole, Miljević-Rički, Maleš i Rijavec (2001) u svom radu iznose pregled onoga što bi učitelj trebao činiti:

- biti svjestan svoje uloge modela ponašanja
- u radu se koristiti vještinama nenasilnog rješavanja sukoba
- poticati stvaralačko rješavanje problema
- primjenjivati suradničke metode rada te poticati inicijativu i osobna postignuća svakog učenika
- poticati sudjelovanje djece i odraslih u planiranju programa i donošenju odluka
- biti osjetljiv na potrebe zajednice
- kod mladih razvijati kritičko mišljenje, sposobnost prihvaćanja mišljenja drugih te objektivno iznošenje argumenata *za* i *protiv* kad je riječ o kontroverznim problemima
- poštivati kulturne različitosti i omogućiti učenicima da upoznaju druge kulture kako bi ih bolje razumjeli.

4.5 Učenik kao stvaratelj poticajnog demokratskog ozračja

Sve više se ističe potreba za aktivnijom ulogom učenika u procesu obrazovanja. S obzirom na to da su učitelji ti koji u odgojno-obrazovnom procesu služe učenicima kao primjer osobe koja njeguje demokratske vrijednosti te stvara demokratsko okruženje, kroz planirane i osmišljene aktivnosti u svakodnevnim situacijama i komunikaciji s djecom, mogu doprinijeti razvoju učenika kao odgovornih građana odanih demokratskim vrijednostima i spremnih za izgrađivanje demokratskog društva. Upravo zato važno je učenicima dati mogućnost da sudjeluju u kreiranju nastavnog plana i programa, izboru sadržaja koji

će učiti te utjecaj na način izvođenja nastave. Ukoliko učenici sami izabiru ciljeve učenja, tada će biti potaknuti da sami preuzimaju inicijativu, poštuju sebe i druge, zajedno osmišljavaju stvari te misle i djeluju na slobodan i otvoren način.

U priručniku za Građanski odgoj i obrazovanje pod nazivom *Učenik građanin*⁶ opisane su aktivnosti za učenike putem kojih oni upoznaju svoja prava i obveze te se upoznaju sa osnovama sudjelovanja u demokraciji kroz koje razvijaju građanske

⁶ Dostupno na: <https://www.rijeka.hr/wp-content/uploads/2016/06/Priru%C4%8Dnik-%E2%80%9EU%C4%8Denik-gra%C4%91anin%E2%80%9C.pdf> (15.9.2018.)

vještine i navike te stječu nova znanja (Frol i sur., 2016). Kako bi učenici sudjelovali u izgradnji škole i razreda kao demokratske zajednice, važno im je omogućiti pravo sudjelovanja u donošenju odluka. Sudjelovanjem mogu utjecati na željene promjene u svojoj okolini. Učenici mogu predlagati mjesto koje žele posjetiti na izletu i glasanjem odabrati konačno odredište, organizirati priredbe različitog karaktera, sudjelovati u nadzoru rada škole, posredovati u rješavanju sukoba, voditi demokratske rasprave, sudjelovati u izradi školskog lista itd.

Istaknutiji primjer demokracije u školi je biranje predsjednika razreda i predstavnika razreda u vijeću učenika škole gdje ravnopravno sudjeluju svi učenici. U članku 71. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi⁷ stoji da se u školi osniva vijeće koje čine predstavnici učenika svakog razrednog odjela. Predstavnik vijeća sudjeluje u radu tijela škole kada se odlučuje o pravima i obvezama učenika, no naglašava se da učenici nemaju pravo odlučivanja. Statuom škole utvrđuje se način izbora i djelokrug rada vijeća učenika. Nacionalno vijeće učenika Republike Hrvatske, osnovano 2005. godine ističe kako je vijeće učenika jedino tijelo u školi koje biraju i vode učenici u školi, a važno je jer brine o pravima i obvezama učenika. „Jedini je legitimni glas učenika i predstavlja njihove interese i njihovu stranu u svim pitanjima koja ih se tiču.“⁸

Kako bi učenici bili aktivno uključeni u proces demokratizacije, valja oformiti kvalitetno vijeće učenika gdje bi predstavnik učenika sudjelovao u odlučivanju u tijelu škole na ravnopravnoj razini, i gdje bi učenicima bilo omogućeno izravno odlučivanje o pojedinim odlukama koje ih se tiču.

Mreža mladih Hrvatske izdala je priručnik naziva *Učenika vijeća*⁹ koji se odnosi na sudjelovanje učenika u procesima donošenja odluka, gdje je, s ciljem postizanja kvalitetnije uključenosti učenika u rad škole i njihovo efikasnije funkcioniranje, predložila sljedeće mjere koje bi uvelike pomogle demokratizaciji školstva:

- sustavno uvođenje predmeta koji bi svojim sadržajem i metodama rada pripremao mlade na demokratsko sudjelovanje

⁷ Dostupno na:

http://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelj/1. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi_87-08.pdf (18.5.2018)

⁸ Dostupno na: http://www.os-ntesle-zg.skole.hr/upload/os-ntesle-zg/newsattach/286/mzos_LETAK_web%5B1%5D.pdf (17.4.2018)

⁹ Dostupno na: <http://www.mmh.hr/files/ckfinder/files/Ucenicka%20vijeća.pdf> (15.9.2018.)

- praćenje provedbe postojećih zakonskih propisa o vijećima učenika
- uključivanje zakonodavnih i upravnih tijela u poticanje i osiguravanje njihove provedbe

Koliko je važno i potrebno jačati položaj učenika u procesima odlučivanja, isto je tako bitno povećati njihovu odgovornost za donesene odluke. Važno je također da učenici sudjeluju u postavljanju pravila i njihovom poštivanju jer će se tada osposobiti razlikovati namjeru od djelovanja, što je polazište prema demokratskom upravljanju. Kada učenici sudjeluju u donošenju školskih pravila i istih se pridržavaju, ona uče biti dio demokratske zajednice. Sukladno tome, kada učitelj inzistira da dijete samo pronađe rješenje nekog neslaganja, on djecu uči prihvaćati posljedice svojih postupaka (Maleš i Stričević, 2005).

„Slušati mlade, njihove težnje i osjećaje u školi te im pripisati dio odgovornosti za proces učenja relativno su novi zahtjevi koji pokazuju da obrazovne politike stalno napreduju prema obrazovanju koje će im omogućiti da sudjeluju i preuzimaju odgovornost te da idu korak po korak prema aktivnome građanstvu“ (Bäckman i Trafford, 2007:98).

4.6 Ravnatelj kao rukovoditelj i njegov doprinos demokratskom ozračju

Domović (2004) naglašava kako posebnu zadaću u stvaranju povoljne školske klime ima ravnatelj¹⁰. Mnoga istraživanja školskog ozračja također pokazuju da većina autora, kao najvažniji čimbenik u njegovu stvaranju, ističu stil i način rukovođenja škole. S obzirom na to da ravnatelj ima ključnu ulogu u odgojno-obrazovnoj ustanovi, o njegovim sposobnostima i umijeću ovisi proces razvoja i kvaliteta rada škole što se naposljetku odražava na postignuća učenika. Zadatak je ravnatelja motivirati i poticati uspješnu i primjerenu komunikaciju među učenicima, djelatnicima odgojno-obrazovne ustanove, roditeljima ali i donositeljima odluka na lokalnoj i državnoj razini kako bi škola izgradila zdravu demokratsku kulturu. Uloga ravnatelja također se ističe u izgradnji korektnih međuljudskih odnosa čime se osigurava pozitivno školsko ozračje, poticanju na timski rad i uvođenju promjena i inovacija koje pomažu u stvaranju demokratske zajednice. Nadalje, jednako je nužno

¹⁰ U cijelom radu prilikom uporabe riječi „ravnatelj“ misli se na osobu oba spola.

poticanje i stvaranje uvjeta za osobno i stručno usavršavanje djelatnika škole te stvaranje uvjeta za što bolji ugled škole u društvu (Blažević, 2014).

Ravnatelj koji potiče demokratizaciju škole predstavlja simbol demokratske školske kulture koji poznaje i njeguje demokratske vrijednosti, slobodu izražavanja i kulturu nenasilja te provodi demokratski tip školskog vođenja.¹¹ „Rukovoditelji koji koriste demokratski stil su pozitivno orijentirani, imaju razumijevanje za svoje zaposlenike, percipiraju njihove potrebe i pružaju im punu podršku u radu“ (Buhač, 2017:88).

¹¹ Dostupno na: https://www.ncvvo.hr/wp-content/uploads/2017/03/2.10.3.-Gra%C4%91anski-odgoj-i-obrazovanje_Monika-Pa%C5%BEur.pdf (18.5.2018.)

5. ODGOJ I OBRAZOVANJE ZA LJUDSKA PRAVA I DEMOKRATSKO GRAĐANSTVO

Vlada Republike Hrvatske je 1999. sustavno uvela u hrvatski odgojno-obrazovni sustav Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo, a ono se odnosi na primjenu Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo. Prema internetskom portalu Živjeti demokraciju¹², što je i naziv istoimenog obrazovnog projekta koji za cilj ima promicanje demokracije i obrazovanja za demokraciju na različitim razinama različitih školskih sustava u različitim zemljama, ističu kako su odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava usko povezani i međusobno se podržavaju. Nadalje, ističe se kako se obrazovanje za demokratsko građanstvo u prvom redu usredotočuje na demokratska prava i odgovornosti te aktivno sudjelovanje u odnosu na građanske, političke, društvene, ekonomske, kulturne i pravne sfere društva, dok se područje odgoja i obrazovanja za ljudska prava bavi širim spektrom ljudskih prava i temeljnih sloboda u svakom aspektu života ljudi. Cilj je odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo pružiti učenicima znanje, razumijevanje, vještine i stavove koji će im pomoći da postanu aktivni građani koje doprinose životu svoje zajednice.

Uzelac (2006) navodi nekoliko područja koja odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo uključuje, a to se odnosi na građanski odgoj i obrazovanje, odgoj i obrazovanje za mir, odgoj i obrazovanje za okoliš, odgoj i obrazovanje za ljudska prava te odgoj i obrazovanje za život u zajednici. Osim navedenih područja, ono također obuhvaća niz temeljnih vrednota, kompetencija i metoda koje stoje u temeljima učenja za sudjelovanje i osnaživanje te za prava i odgovornosti u demokratskom društvu. Najveći dio učenja o demokraciji u odgojno-obrazovnoj ustanovi obuhvaća znanja, vještine i stavove o demokratskoj vlasti kao i kritičko razmišljanje o nepoštovanju demokracije i mehanizmima zaštite.¹³

¹² Dostupno na: <http://www.living-democracy.com/hr/about-edc-hre/> (18.5.2018)

¹³ Dostupno na:

https://mzo.hr/sites/default/files/migrated/gradanski_odgoj_i_obrazovanje_prije_strucne_rasprave.pdf (18.5.2018.)

Prema metodičkom priručniku za odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava koje je donijelo Vijeće Europe (2010) naglašavaju se tri načela odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo¹⁴:

- učenje “o” demokraciji i ljudskim pravima
- učenje “za” demokraciju i ljudska prava
- učenje “kroz” demokraciju i ljudska prava

Govoreći o učenju “o” demokraciji i ljudskim pravima, važno je da učenici razumiju pojam demokracije i ljudskih prava, u kojim dokumentima su navedena te kako ih se može provoditi i zaštititi. Učenje “za” demokraciju i ljudska prava podrazumijeva da učenici nauče kako sudjelovati u svojim zajednicama i kako primijeniti svoja ljudska prava. U učenju “kroz” demokraciju i ljudska prava naglasak je na učenju putem iskustva koje dobivamo u školi i izvan nje.

Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo nije ograničeno na formalni sustav koji se odnosi isključivo na školstvo, ono uključuje i djelovanje drugih institucija društva te neformalne oblike obrazovanja. Također je važno naglasiti da nije usmjereno samo na djecu i mlade, već podrazumijeva da su svi građani istovremeno korisnici, ali i kreatori odgoja i obrazovanja za demokraciju.

5.1 Učenje o dječjim pravima

„Temeljno je pravo djeteta da zna svoja prava.“
(Maleš i Stričević, 2003:15)

Prava djece temelje se na potrebama svakog djeteta da preživi, odraste, ispuni svoje potencijale i sudjeluje u životu svoje zajednice. Ona se odnose na svako dijete, bez iznimke. Djeca se rađaju s temeljnim slobodama i pravima koja pripadaju svim ljudskim bićima. Dječja prava su posebna prava kojima se štite sva ljudska bića mlađa od 18 godina. Vrlo je važno poznavati prava i potrebe djeteta te podsjetiti svakog pojedinca da i on ima odgovornost osigurati da se ta prava izvršavaju.

¹⁴ Dostupno na:

http://www.azoo.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=6162:obrazovanjem-do-demokracije-prirunici-vijea-europe&catid=498:materijali&Itemid=615 (19.4.2018.)

Prava djece definirana su brojim zakonima i pravilnicima Republike Hrvatske, kao i međunarodnim ugovorom o pravima djece. Važni dokumenti koji su usmjereni izravno na zaštitu prava djeteta su *Opća deklaracija o ljudskim pravima (1948)*, *Deklaracija o pravima djeteta (1959)*, *Konvencija o pravima djeteta (1989)*, *Konvencija vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (2010)*, *Međunarodna konvencija o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966)*, *Obiteljski zakon*, *Kazneni zakon*, *Pravilnik o mjerama zaštite osobnih prava i dobrobiti djeteta*, *Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji te Ustav Republike Hrvatske*.

Iz *Deklaracije o pravima djeteta* proizašli su mnogi drugi dokumenti koji se odnose na prava djeteta, a među njima je najznačajnija *Konvencija o pravima djeteta*. U Konvenciji se govori, prije svega, o obavezama odraslih u odnosu prema djetetu kao i o obavezama brojnih društvenih čimbenika glede zaštite djeteta. To je prvi dokument u kojem se djetetu pristupa kao subjektu s pravima, a ne samo kao osobi koja treba posebnu zaštitu. Pedeset i četiri članka Konvencije pružaju cjeloviti pristup dječjim pravima. Konvencija se bavi pravima preživljavanja – svatko mora imati osigurane osnovne uvjete za život (odgovarajuća prehrana i pitka voda, mjesto za stanovanje i zdravstvenu zaštitu), razvojnim pravima – svatko mora imati osigurane uvjete u kojima će se moći razvijati kao cjelokupna ličnost (pravo na emocionalni, duhovni, socijalni, moralni tjelesni i intelektualni razvoj), zaštitnim pravima – nitko ne smije biti diskriminiran, zlostavljan, zanemarivan ili izrabljivan te pravima sudjelovanja – svatko mora imati aktivnu ulogu u svom životu (pravo na slobodno izražavanje mišljenja, dobivanje informacija, druženje, uključivanje u rad različitih udruga, društava).

Škola kao odgojno-obrazovna ustanova mora ponuditi okvir koji dozvoljava učenicima da dobiju širok spektar iskustva kroz obrazovanje o dječjim pravima. Važno je da učenici nauče cijeniti i primjenjivati svoja prava, ne samo da znaju koja prava imaju. Proces stjecanja znanja djece o pravima djeteta započinje upravo upoznavanjem sa *Konvencijom o pravima djeteta* (Maleš, Stričević, 2003). Prava djece bezuvjetno moraju znati i poštovati oni koji žive i rade s djecom, koji su u svakodnevnom kontaktu s djecom i koji utječu na stvaranje sredine u kojoj dijete odrasta i razvija se kao osoba. Djeca moraju biti upoznata sa svojim pravima kako bi postali svjesni tih prava i mogućnosti u slučaju ugrožavanja istih. Svi navedeni

čimbenici u *Konvenciji* imaju za cilj optimalan razvoj djeteta, naučiti dijete kako da štiti svoja prava i prava drugih.

U svom priručniku *Mi poznajemo i živimo svoja prava* za odgoj i obrazovanje o pravima djeteta u osnovnoj školi, Maleš i Stričević (2003:15) ističu kako je zadatak odgoja i obrazovanja o pravima djeteta učiti i poučavati:

- „o“ pravima djeteta – omogućiti stjecanje znanja o pravima djeteta pri čemu je poseban naglasak na upoznavanju *Konvencije o pravima djeteta*
- „za“ prava djeteta – razvijati stavove o potrebi uživanja i zaštite prava djeteta i zadovoljavanja njegovih potreba, te
- „u“ pravima djeteta – učiti o ozračju koje odražava brigu za ideale i praksu ostvarivanja ljudskih prava i prava djeteta, u ozračju u kojem će se dijete osjećati zaštićeno i sretno, kako u međusobnim odnosima s drugom djecom, tako i sa odraslima.

Spajić-Vrkaš i suradnici (2004) opisuju dostojanstvo te zaštitu i promicanje prava učenika kao temeljno načelo rada škole na kojemu se uređuju odnosi između učenika i učitelja, učenika i školske uprave itd. Također, naglašavaju važnost škole da pripremi učenike za društvenu odgovornost, demokratsko sudjelovanje, poštivanje različitosti, nenasilno rješavanje sukoba i sl., oslanjajući se pritom na međunarodne standarde ljudskih prava.

Činjenica je da je pitanje prava djeteta u Republici Hrvatskoj slabo zastupljeno u školskim programima, kao i u programima obrazovanja budućih učitelja. No, govoreći o promicanju dječjih prava u razrednoj nastavi, odgoj i obrazovanje o pravima djeteta može se provoditi unutar svakog nastavnog predmeta, kroz suradnju učitelja različitih predmeta, kroz radionice, kao zasebne aktivnosti u razredu ili kao projekt. Može se integrirati u dnevne aktivnosti u školi i u izvannastavne aktivnosti. Svaki nastavni predmet omogućava rad na promicanju prava djeteta, a od učitelja se očekuje da sam procijeni kako ih najbolje uključiti u svoj rad. Sat razrednika u najvećoj mjeri omogućava rad na sadržajima prava djeteta jer se na tom satu rješavaju važna pitanja školskog života. Prava djeteta djeci moraju biti objašnjena na razumljiv način kako bi ih mogli povezati sa svakodnevnim iskustvom, razumjeti njihovu važnost i

solidarizirati se s onima čija su prava ugrožena. Od učitelja se očekuje da radi s učenicima na onim pravima koja su im razumljiva i prikladna dobi učenika. Učenje o ljudskim pravima i pravima djeteta treba početi od najranije dobi, te bi trebalo biti prisutno kako u obitelji, tako i u svim odgojno-obrazovnim ustanovama ali i u cjeloživotnom obrazovanju. Djeca koje ne uživaju svoja prava tijekom ranog djetinjstva, teško će odrasti u osobe koje priznaju prava drugih te koja će se jednoga dana kao građani zalagati za zaštitu ljudskih prava.

6. GRAĐANSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE KAO INSTRUMENT DEMOKRATIZACIJE ŠKOLE

Građanski odgoj i obrazovanje (GOO) je odgojno-obrazovno područje iza kojeg stoji dugogodišnji niz usustavljivanja. Usustavljivanje započinje 1999. godine kada je *Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo* uveden u hrvatski odgojno-obrazovni sustav do 2014. godine kada Građanski odgoj i obrazovanje postaje obvezno područje koje se međupredmetno i izvannastavno provodi u osnovnim i srednjim školama. Prema prijedlogu Nacionalnog kurikuluma međupredmetne teme Građanskog odgoja i obrazovanja (2016:4)¹⁵, „Građanski odgoj i obrazovanje obuhvaća znanja o pravima, dužnostima i odgovornostima pojedinca, obilježjima demokratske zajednice i političkim sustavima“, a za glavni cilj ima izgradnju građanske kompetencije učenika.

Građanski odgoj i obrazovanje javlja se kao instrument demokratizacije škole gdje kao takav pridonosi transformaciji škola u demokratske institucije koje uče i žive demokraciju. Organizacije okupljene u GOOD inicijativu (2008) za sustavno i kvalitetno uvođenje građanskog odgoja i obrazovanja u odgojno-obrazovni sustav ističu kako je putem građanskog odgoja i obrazovanja potrebno „raditi na raditi na jačanju uloge vijeća učenika, vijeća roditelja i demokratskog modela upravljanja ustanovama, kako bi se mijenjala i školska klima, a učenici tijekom školovanja mogli iskusiti i naučiti kako demokracija funkcionira u svakodnevnom životu.“ Valja napraviti kratak pregled usustavljivanja GOO-a u važnim dokumentima koji služe kao potpora demokratizaciji odgojno-obrazovnih ustanova.

6.1 Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo (1999)

*Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo*¹⁶ prvi je pokušaj uvođenja GOO-a koji je usvojila Vlada Republike Hrvatske 1999. godine. Program obuhvaća odgoj za ljudska prava, odgoj za

¹⁵ Dostupno na:

https://mzo.hr/sites/default/files/migrated/gradanski_odgoj_i_obrazovanje_prije_strucne_rasprave.pdf (18.5.2018.)

¹⁶ Dostupno na: http://www.azoo.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=1398:nacionalni-program-odgoja-i-obrazovanja-za-ljudska-prava-i-demokratsko-graanstvo&catid=360:nacionalni-programi&Itemid=442 (19.6.2018.)

demokratsko građanstvo, identitetni i interkulturalni odgoj i obrazovanje, odgoj za mir i nenasilno rješavanje sukoba, odgoj za održivi razvoj, odgoj za sprječavanje predrasuda i diskriminacije te istraživanje humanitarnog rada. Ovaj program prvi je na nacionalnoj razini koji omogućava provođenje sadržaja interdisciplinarno kao neobavezno međupredmetno područje, kroz sve predmete čije se teme dotiču ljudskih prava, kroz izborni predmet te kroz izvannastavne i izvanškolske aktivnosti.

*Projekt građanin*¹⁷ pojavljuje se iste godine kao način provedbe spomenutog programa kojeg je Agencija za odgoj i obrazovanje preuzela iz američkog Centra za građansko obrazovanje, a provodi se kao projektna aktivnost u zainteresiranim školama. S obzirom da se s ovaj modul pokazao kao najrasprostranjeniji oblik provođenja GOO-a, on od donošenja *Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo* pa do 2010. godine ostaje temeljni oblik takve vrste obrazovanja u školama Republike Hrvatske.

6.2 Nastavni plan i program za osnovnu školu (2006)

Nastavni plan i program za osnovnu školu (NPP) donesen od strane Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta nastao je na temelju Hrvatskog nacionalnog obrazovnog standarda (HNOS-a)¹⁸ i uveden je u škole 2006. godine.

U sklopu *NPP-a* koji sadržava ciljeve, zadaće i vrijednosti odgoja i obrazovanja, temeljne odrednice za ostvarivanje odgojno-obrazovnog rada, oblike, metode i sredstva izvannastavnog i izvanučioničkog rada, odgojno-obrazovni rad s darovitim učenicima i učenicima s posebnim potrebama, također sadržava i integrativne odgojno-obrazovne sadržaje za osnovnu školu.

Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo izdvaja se kao jedan od integrativnih sadržaja koji omogućava primjenu aktivnih metoda učenja i poučavanja kroz projektno i suradničko učenje, učenje u paru, simulacije, rješavanje problema i drugo. Odgojno-obrazovni rad usmjeren je na cjeloviti razvoj učenika,

¹⁷*Projekt građanin* modul je provedbe GOO-a u sklopu kojeg se učenike potiče na odabir problema iz svoje zajednice, istraživanje postojećih mjera javne politike, razvijanje rješenja i predstavljanje nadležnim institucijama te kreiranje planova za implementaciju rješenja u cilju pružanja znanja i vještina za učinkovito sudjelovanje, praktičnog iskustva te razvijanja svijesti o važnosti građanskog djelovanja. Dostupno na: http://www.azoo.hr/images/stories/izdanja/Projekt_Građanin.pdf (19.6.2018.)

¹⁸ *Hrvatski nacionalni obrazovni standard* odnosi se na cjelovit pristup obrazovnomu procesu usmjeren na učenika umjesto na sadržaj, a uključuje ciljeve odgoja i obrazovanja, odgojno-obrazovne sadržaje, prijedloge metoda poučavanja, očekivane ishode učenja i poučavanja te nastavno okruženje.

uzimajući to u obzir u NPP-u navodi se kako valja učenike poučavati „o“ i osposobiti „za“ življenje prema građanskom moralu, temeljnim ljudskim pravima i pravima djece, slobodi moralnog rasuđivanja te slobodi mišljenja, svijesti i savjesti, ali i načelima poštivanja različitosti i interkulturalnog razumijevanja. Također se ističe važnost upućenosti učitelja na program građanskog odgoja kako bi što bolje koristili metodu integracije i korelacije srodnih odgojno-obrazovnih sadržaja.

6.3 Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i opće obvezno obrazovanje u osnovnoj i srednjoj školi (2010)

Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i opće obvezno obrazovanje u osnovnoj i srednjoj školi (NOK) donesen je 2010. godine kao temeljni dokument na nacionalnoj razini u kojem su prikazane vrijednosti, ciljevi, načela, sadržaj i opći ciljevi odgojno-obrazovnih područja. On također određuje odgojno-obrazovna postignuća, utvrđuje načine i kriterije vrednovanja te donosi opise i ciljeve međupredmetnih tema koje su usmjerene na razvijanje kompetencija kod učenika (NOK, 2010). „Usmjerenost na kompetencije znači usmjerenost na ishode učenja, kojima se izražava ono što učenik treba znati, razumjeti i učiniti, a aktivnosti ishoda nastavnik treba pratiti, mjeriti i na temelju njih ocijeniti postignuće učenika.“ (Maroević-Kulaga, 2016:70).

Govoreći o demokratizaciji odgojno-obrazovne ustanove, vrijednosti na kojima počiva demokracija, a kojima *NOK* daje osobitu pozornost su znanje, solidarnost, identitet i odgovornost. Nadalje, jedan od ciljeva koji su spomenuti u navedenom dokumentu, ističe odgoj i obrazovanje učenika u skladu s humanim vrijednostima, ljudskim pravima te pravima i obvezama djece koje se nastoje osposobiti za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskom društvu. Sustav se prema *NOK-u* gradi i na nekoliko demokratskih načela koje uključuju poštivanje ljudskih prava i prava djeteta, demokratsko donošenje odluka i uključivanje europske dimenzije u odgoju i obrazovanju (Spajić-Vrkaš, 2015). Razvoj građanskih kompetencija podrazumijeva stjecanje znanja i osnovnih pojmova vezanih za demokraciju i građansku ulogu, razvijanje pozitivnog stava prema istima te poticanje na sudjelovanje u životu škole i lokalne zajednice.

Nacionalni okvirni kurikulum određuje nekoliko međupredmetnih tema kao što su:

- Osobni i socijalni razvoj
- Zdravlje, sigurnost i zaštita okoliša
- Učiti kako učiti
- Poduzetništvo
- Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije
- Građanski odgoj i obrazovanje

NOK kao jednu od međupredmetnih tema predviđa Građanski odgoj i obrazovanje koji nastoji osposobiti učenike za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskom društvu upravo da bi omogućio razvoj i stjecanje građanske kompetencije (Maroević-Kulaga, 2016). S obzirom da se danas građanska kompetencija ubraja među najvažnije ishode učenja, Građanski odgoj i obrazovanje podrazumijeva razvoj demokratske svijesti učenika te poticanje aktivnog i učinkovitog sudjelovanja u razvoju demokratskih odnosa u školi, lokalnoj zajednici i društvu s osloncem na načela ljudskog dostojanstva, pravde, demokracije i mirotvorstva (Kurikulum građanskog odgoja, 2012).¹⁹

6.4 Kurikulum Građanskog odgoja i obrazovanja (2012)

Nacionalni odbor za odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo, uzimajući u obzir odredbe NOK-a o uvođenju građanskog odgoja i obrazovanja pristupilo je izradi *Kurikuluma Građanskog odgoja i obrazovanja* i prema tome je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta 2012. godine donijelo odluku o eksperimentalnoj provedbi te praćenju iste. U eksperimentalnoj provedbi Kurikuluma sudjelovalo je dvanaest škola u školskoj godini 2012./2013., a u praćenju i vrednovanju procesa provedbe sudjelovali su Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, Istraživačko-obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Agencija za odgoj i obrazovanje, Mreža mladih Hrvatske, Centar za mirovne studije te GONG.

Kurikulumom se htjelo postići međupredmetno provođenje građanskog odgoja i obrazovanja, ali i za određene dobne skupine on bi se pojavljivao kao zaseban, obvezan predmet. S obzirom na formalno pravne razloge, forma obveznog predmeta

¹⁹ Dostupno na: http://www.azoo.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=5488:kurikulum-graanskog-odgoja-i-obrazovanja-&catid=502:eksperimentalno-provoenje-goo-a&Itemid=615 (18.6.2018.)

nije mogla biti provedena. Rezultati eksperimentalne provedbe idu u prilog školama u kojima su provedene jer su pokrenute važne promjene u svim segmentima školske kulture (Maroević-Kulaga, 2016).

Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja, osim što je usmjeren na razvoj građanske kompetencije učenika, također je usmjeren na demokratizaciju rada i život škole. U Kurikulumu građanskog odgoja i obrazovanja proširuju se određena pojmovna kompetencija i ishoda te određene odgojno-obrazovnih ciklusa koji su preuzeti iz NOK-a. Osim što se uvode novi ciljevi, sadržaji, metode učenja i poučavanja, također se cjelokupni odnosi u školi usklađuju sa demokratskim načelima. Odgojno-obrazovni ciklusi navode se kao odgojno-obrazovna razdoblja koja ovise o dobi učenika pri čemu se uzimaju u obzir razlike u sposobnostima kod istih. GOO organizacijski je koncipiran spiralno prema ciklusima na sljedeći način:

- *1. ciklus* (1. – 4. razred osnovne škole) – usmjerenost na učenika kao aktivnog i odgovornog građanina razredne, školske i lokalne zajednice
- *2 i 3. ciklus* (5. – 6. i 7. – 8. razred osnovne škole) – ishodi iz 1. ciklusa proširuju se učenjem za građanina državne ili domovinske zajednice
- *4. ciklus* (1. – 2. razred srednje škole) – postignuća iz prva tri ciklusa dopunjuju se učenjem za građanina europske i globalne zajednice

Za svaki ciklus utvrđeno je koja znanja, vještine i vrijednosti učenik treba steći na kraju pojedinog ciklusa u ljudskopravnoj, političkoj, društvenoj, (inter)kulturnoj, gospodarskoj i ekološkoj dimenziji. U radu ćemo se osvrnuti isključivo na prvi ciklus koji se odnosi na I., II., III., i IV. razred osnovne škole gdje se u središte stavlja učenik kao aktivan i odgovoran građanin školske i lokalne zajednice. Prvi ciklus je, kao i drugi, usmjeren na razvijanje pripadnosti razredu i školi kao demokratskim zajednicama, na upoznavanje dječjih i ljudskih prava te djelovanje u skladu s njima, ali i razvijanje odgovornog odnosa prema imovini i financijama. Prvim ciklusom postavljaju se temelji za cjeloživotno učenje aktivnog i odgovornog građanina.²⁰

²⁰ Dostupno na: <http://www.kurikulum.hr/wp-content/uploads/2016/03/Gra%C4%91anski-odgoj.pdf> (18.5.2018).

6.5 Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole (2014)

Na temelju rezultata i praćenja eksperimentalne provedbe Kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja, donesene su mnoge preporuke i prijedlozi koji su poslužili izradi *Nastavnog plana i programa građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole (NPPGOO)*. NPPGOO usmjeren je na postizanje građanske kompetencije kod učenika, što se primjećuje u dimenzijama građanskih kompetencija (osviještenost, odgovornost, angažiranost) koje su polazište u određivanju ciljeva, sadržaja, zadataka i metoda. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta donijelo je *Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole*²¹ u kojem su naglašeni ciljevi, sadržaji te odgojno-obrazovna postignuća svakog predmeta koji se mogu međupredmetno povezati sa građanskim odgojem i obrazovanjem u svrhu što kvalitetnije provedbe istoga. Cilj je da svaki pojedini predmet sudjeluje u pripremanju učenika kao aktivnih građana koji mogu pridonijeti razvoju i dobrobiti demokratskog društva u kojem žive. Građanski odgoj i obrazovanje provodi se međupredmetno u svim razredima osnovne i srednje škole kroz sve predmete, te izvannastavno što se očituje u projektima škole i društvene zajednice u sklopu školskog kurikulumu.

U planu integriranja Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja (ishoda) Građanskog odgoja i obrazovanja u postojeće predmete i izvanučioničke aktivnosti od 1. do 4. razreda osnovne škole, navodi se obvezna provedba od 35 sati godišnje. Provedba je predviđena 15 sati godišnje, međupredmetno u sklopu svih predmeta. Satom razrednika predviđena je provedba od 10 sati koja uključuje izbore za predsjednika razreda i vijeće učenika, donošenje razrednih pravila, komunikacijske vještine i razumijevanje razreda i škole kao zajednice učenika i učitelja temeljene na demokratskim načelima. Izvanučioničke aktivnosti ostvaruju se suradnjom škole i lokalne zajednice, a propisana je provedba GOO-a kroz 10 sati godišnje. Oblici uključivanja u aktivnosti mogu biti na razini cijele škole, pojedinog razreda ili skupine učenika ovisno o interesima i mogućnostima, a obuhvaćaju istraživačke aktivnosti (projekt građanin, zaštita potrošača), volonterske aktivnosti (pomoć starijima i nemoćnima, osoba s posebnim potrebama), organizacijske aktivnosti (obilježavanje

²¹ Dostupno na: http://www.centar-prosvjetnokulturni-madjara-os.skole.hr/Documents/program_go_os_ss.pdf (19.6.2018.)

posebnih tematskih dana) te proizvodno-inovativne aktivnosti (zaštita okoliša, rad u školskoj zadruzi) ili druge projekte i aktivnosti.

6.6 Građanski odgoj i obrazovanje u sklopu Cjelovite kurikularne reforme

Cjelovita kurikularna reforma predstavlja važan iskorak ka osuvremenjivanju hrvatskog odgojno-obrazovnog sustava, ali i priliku za demokratizaciju škola, samim time i kvalitetnije sudjelovanje kako učenika tako i učitelja u životu škole. Promjena sadržaja obrazovanja i načina poučavanja stavlja učenika u središte nastavnog procesa čime njegova uloga postaje aktivnija.

S obzirom da kurikularna reforma ima za cilj uspostaviti usklađeni i učinkoviti sustav odgoja i obrazovanja kroz cjelovite sadržajne i strukturne promjene, organizacije okupljene u GOOD inicijativu za sustavno i kvalitetno uvođenje građanskog odgoja i obrazovanja u odgojno-obrazovni sustav²² ističu sljedeće: „Na pragu kurikularne reforme očekujemo priliku za sustavno i kvalitetno uvođenje građanskog odgoja i obrazovanja kroz horizontalnu i vertikalnu provedbu, napuštanje metoda reproduktivnog usvajanja znanja, snažniju integraciju demokratskih i participativnih metoda poučavanja, smanjenje obvezatnosti i povećanje izbornosti predmeta te usvajanje opipljivih i konkretnih vještina učenika stavljajući učenika u središte procesa učenja.“ Prijedlog Nacionalnog kurikulumu međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje nastao je upravo u sklopu ove cjelovite kurikularne reforme.

6.6.1 Sadržaji Građanskog odgoja i obrazovanja za prvi ciklus (1. do 4. razreda) prema prijedlogu Nacionalnog kurikulumu međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje

Prema prijedlogu *Nacionalnog kurikulumu međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje (2016)*²³ tri su ključne domene GOO-a čijim se međusobnim prožimanjem i nadopunjavanjem ostvaruju ciljevi koje želimo postići učenjem i poučavanjem međupredmetne teme – ljudska prava, demokracija i civilno društvo.

Ljudska prava su domena koja podrazumijeva usvajanje znanja, stjecanje vještina i razvijanje stavova u kontekstu upoznavanja i prakticiranja dječjih i ljudskih prava kroz

²² Dostupno na: <http://goo.hr/good-inicijativa/polazista/> (19.6.2018.)

²³ Isto

primjere iz svakodnevnog života. Ključni sadržaji koji se navode kao obavezni u prvom ciklusu kroz domenu ljudskih prava odnose se na prava i odgovornosti u razredu i školi te na aktivno zastupanje dječjih prava kroz primjere kršenja i načine zaštite u svakodnevnim situacijama.

Demokracija kao domena podrazumijeva usvajanje znanja i vještina te oblikovanje demokratskih stavova kojima učenici stječu kompetencije za razlikovanje i razumijevanje pravno uređenih sustava i samostalno odlučivanje. Učenici se s obzirom na uzrast upoznaju s načinima i mogućnostima sudjelovanja u odlukama svoje zajednice. Povezivanje pravila s pravima i odgovornostima, odlučivanje u razredu i školi te prihvatljiva i neprihvatljiva ponašanja ključni su sadržaji koji potiču demokraciju u prvom ciklusu. Učenici predlaganjem pravila i sudjelovanjem u izborima i ostalim procesima donošenjem odluka prihvaćaju različite uloge i odgovornosti pojedinaca u razredu koji imaju zajednički cilj.

Civilno društvo je domena unutar koje se razvijaju znanja, vještine i stavovi koje pripremaju i osposobljavaju učenike za zajednički rad i uključenost u promjene uže i šire zajednice. Nadalje, unutar domene ističe se volontiranje i solidarno djelovanje učenika za opće dobro, društvena participacija kroz sudjelovanje u akcijama civilnog društva kroz različite nevladine organizacije, građanske inicijative, medije i slično. U prvom se ciklusu, koji se odnosi na razrede od 1. do 4., izdvajaju obavezni sadržaji u okviru solidarnosti, nenasilnog ponašanja te odgovornosti učenika u razrednoj zajednici. Učenici se kao pojedinci uključuju u aktivnosti razreda te prepoznaju dobrobit istih, pomažu učenicima koji je pomoć potrebna, koriste se nenasilnom komunikacijom te podržavaju nenasilno ponašanje kroz koje promiču solidarnosti i kvalitetu života u razredu. .

Za svaki se od 5 ciklusa određuju ishodi učenja. Ishodi učenja su iskazi o očekivanim postignućima učenika. Njima se određuje što učenik treba znati, razumjeti i biti u stanju učiniti nakon određenog razdoblja učenja. Strukturne dimenzije građanske kompetencije prema kojima se određuju ishodi učenja očitavaju se u ljudskopravnoj dimenziji, političkoj, društvenoj, kulturnoj, gospodarskoj te ekološkoj. Učenik kao emancipirani i društveno angažirani građanin različitih zajednica u kojima ima status nositelja prava i odgovornosti ishod je koji obuhvaća svih 5 ciklusa, dok se za svaki ciklus zasebno ishodi mogu provjeriti u dokumentu Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja.

7. ULOGA LOKALNE ZAJEDNICE U STVARANJU ŠKOLE KAO DEMOKRATSKE ZAJEDNICE

U pripremi učenika za demokratsko građanstvo škola kao odgojno-obrazovna ustanova ima vrlo važnu ulogu u odgoju i obrazovanju za ljudska prava i demokraciju, ali ona ne može sama ostvariti sve zadaće koje iz toga proizlaze. Sredina u kojoj škola djeluje također ima važnu ulogu, jer u njoj se događa život. Važno je da lokalna zajednica pronađe svoje mjesto u odnosu prema demokraciji, da postane mjestom odgajanja za demokraciju te da stvara i izgrađuje odgovorne i aktivne građane.

Demokratska škola pozitivno gleda na aktivno uključivanje lokalne zajednice u svoj rad. Upravo iz tog razloga, mnogi autori pozivaju na snažnije povezivanje nevladinih organizacija kao predstavnika lokalne zajednice sa školama. Nevladine organizacije su organizacije koje se osnivaju, održavaju i djeluju na načelu dobrovoljnog, neovisnog i neprofitnog udruživanja građana u zaštiti svojih interesa (Spajić-Vrkaš, Kukoč, Bašić, 2001).

Mnoge od njih, u svom se djelovanju usmjeravaju na područje obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo, građanski odgoj i obrazovanje, nenasilno rješavanje sukoba, i druga srodna područja. Pouzdan pokazatelj razvoja demokracije i civilnog društva očituje se u brojnosti dobrovoljnih organizacija i utjecaju koji imaju u lokalnoj zajednici. „Ideja civilnog društva proizlazi iz stava da se izgradnja zajednice najbolje postiže uz sudjelovanje samih ljudi i da oni – organizirani u grupe građana – najbolje izražavaju i djeluju na realizaciji svojih ekonomskih, političkih, socijalnih, kulturnih i duhovnih interesa“ (Uzelac, 2003:56).

Škola je velikim dijelom središte društvenih, kulturnih, sportskih i ostalih događanja u zajednici, upravo iz tog razloga bitno je da razvija suradnju s tijelima lokalne zajednice i samim time podiže svoju kvalitetu. Lokalna zajednica bi sama kao takva morala prepoznati svoju ulogu u odgoju i obrazovanju učenika i shodno tome participirati te stvoriti sadržaj koji može ponuditi školi. Važno je poticati aktivizam u zajednici usmjeren osnaživanju i uključivanju djece u razvoj lokalne zajednice kroz neformalno obrazovanje, volonterske aktivnosti i razne lokalne inicijative.

Car i Jeđud Borić (2016) u svom članku *Participacija djece u školi*²⁴ navode da postoje pozitivna iskustva u Republici Hrvatskoj kada se govori o participaciji djece, no ona isključivo ovise o lokalnoj zajednici i pojedincima koji se zalažu za sudjelovanje djece. Najistaknutiji primjeri dječje participacije u lokalnoj zajednici odnose se na formiranje dječjih foruma i dječjih vijeća gdje se kroz rasprave, iznošenje želja i prijedloga te konkretne aktivnosti djeca uče djelovati kao odgovorni građani i doprinosti dobrobiti svoje zajednice. Na puta k demokratizaciji važno je da škola kao odgojno-obrazovna ustanova i njezini sudionici surađuju s udrugama civilnog društva u projektima i akcijama, sudjeluju u edukacijama organizacija civilnog društva s temom društvene isključenosti, uključuju se i organiziraju humanitarne aktivnosti u skladu s uočenim potrebama pojedinca i civilnog društva te sudjeluju u građanskim inicijativama i projektima građanskog odgoja i obrazovanja jer poboljšavajući dječju participaciju poboljšavamo svijet odraslih, stanje u društvu, poštivanje ljudskih prava i tolerancije te odgajamo aktivne građane za bolje sutra.

²⁴ Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/177323> (15.9.2018.)

8. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

8.1 Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja jest ispitati mišljenje učitelja i učiteljica²⁵ od 1. do 4. razreda osnovne škole o promicanju demokratizacije odgojno-obrazovne ustanove.

8.2 Problemi istraživanja

1. Utvrditi u kojoj mjeri učiteljice smatraju da je njihova škola demokratska zajednica.
2. Utvrditi u kojoj mjeri učiteljice smatraju da one, ali i učenici i učenice doprinose demokratizaciji odgojno obrazovne ustanove.
3. Utvrditi u kojoj mjeri učiteljice smatraju da roditelji i lokalna zajednica doprinose demokratizaciji odgojno-obrazovne ustanove.

8.3 Uzorak ispitanika

U istraživanju su sudjelovale učiteljice od prvog do četvrtog razreda osnovne škole. Istraživanje je provedeno u školama u Puli i Suhopolju na uzorku od 84 ispitanika, od čega je 70 ispitanika (83.3%) iz Pule, a 14 ispitanika (16.7%) iz Suhopolja (Tablica 1). Prema spolu, ukupan broj ispitanika uključivao je učiteljice i niti jednog učitelja.

Tablica 1:Uzorak ispitanica prema mjestu gdje se škola nalazi

Mjesto	Broj ispitanica	Postotak
Pula	70	83.3%
Suhopolje	14	16.7%

Prema dužini radnog staža uzorak je obuhvaćao 13 ispitanika (15.7%) s radnim stažem manjim od 5 godina, 41 ispitanika s radnim stažem u rasponu od 5 do 15 godina (49.4%) što čini skoro polovicu ukupnog broja ispitanika. 13 ispitanica (15.7%) čine učiteljice sa stažem od 16 do 25 godina. Njih 12 (14.5%) izjasnilo se da ima od 26 do 35 godina radnog iskustva u odgoju i obrazovanju, a samo 4 učiteljice (4.8%)

²⁵ S obzirom na to da ukupan broj ispitanika koji su sudjelovali u istraživanju čine učiteljice, u empirijskom dijelu ovoga rada navodi se samo ženski rod.

više od 35 godina. Jedna učiteljica nije se izjasnila o svom radnom iskustvu (Tablica 2).

Tablica 2: Uzorak prema godinama radnog staža sudionica u odgoju i obrazovanju

Godine radnog staža	Broj ispitanica	Postotak
manje od 5 godina	13	15.7%
od 5 do 15 godina	41	49.4%
od 16 do 25 godina	13	15.7%
od 26 do 35 godina	12	14.5%
više od 35 godina	4	4.8%

8.4 Instrument i obrada podataka

Za potrebe ovog istraživanja konstruiran je poseban *Anketni upitnik* na temu *Demokratizacija odgojno-obrazovne ustanove*. Upitnik je anonimn i sastojao se od osam pitanja. Prvo i drugo pitanje odnosilo se na opće podatke što uključuje spol i godine radnoga iskustva u odgoju i obrazovanju. Ostalih šest pitanja odnosilo se na samoprocjene učiteljica koje su se vršile na skali Likertovog tipa od 5 stupnjeva kojom doznajemo stupanj slaganja odnosno neslaganja s nekom tvrdnjom i to od 1 = u potpunosti se ne slažem do 5 = u potpunosti se slažem.

Treće pitanje odnosi se na tvrdnje kojima učiteljice trebaju procijeniti u kojoj mjeri su upoznate s pojmovima demokracije, građanstva i ljudskih prava te u kolikoj mjeri smatraju da je važna promjena škole u demokratsku zajednicu. Četvrto pitanje odnosi se na tvrdnje kojima se želi utvrditi procjena učiteljica o njihovoj školi kao demokratskoj zajednici. Pitanje broj pet odnosi se na tvrdnje kojima se želi utvrditi u kojoj mjeri učiteljice smatraju da svojim radom doprinose demokratizaciji svoje odgojno-obrazovne ustanove. Pitanjem šest i sedam prikazane su tvrdnje kojima se želi utvrditi u kojoj mjeri učiteljice smatraju važnom ulogu učenika, roditelja i lokalne zajednice u procesu demokratizacije odgojno-obrazovne ustanove, a osmo pitanje odnosi se na tvrdnje kojima se želi ispitati mišljenje učiteljica o provođenju Građanskog odgoja i obrazovanja.

8.5 Rezultati i rasprava

Razumijevanje temeljnih pojmova bitan je preduvjet kvalitetnom poučavanju u području građanskog odgoja i obrazovanja, upravo je zato bilo potrebno provjeriti poznavanje značenja istih. Rezultati procjena poznavanja navedenih pojmova i slaganja sa zadanim tvrdnjama obuhvaćeni su skalnim ocjenama od 1 do 5, a variraju u rasponu od $M = 4.12$ do $M = 4.68$. Učiteljice smatraju da pojam ljudskih prava poznaju u većoj mjeri ($M = 4.68$; $SD = 0.49$), kao i pojam građanstva ($M = 4.61$; $SD = 0.56$) te pojam demokracije ($M = 4.55$; $SD = 0.63$).

Tvrdnja koje je ocijenjena najnižom srednjim vrijednošću ($M = 4.12$; $SD = 0.87$) je „Demokracija je najbolje načelo za uspostavu demokratizacije odgojno-obrazovne ustanove.“ zatim ju slijedi tvrdnja „Promjena škole u demokratsku zajednicu važna je kako bi potaknula učenike i učenice u odlučivanju i učenju u zajednici i za zajednicu.“ ($M = 4.15$; $SD = 0.84$) (Tablica 3).

Može se primijetiti da su, bez obzira na najniže vrijednosti tvrdnje, u ocjenjivanju istih, korištene skalne ocjene od minimalne 1 do maksimalne 5, iako su ove dvije tvrdnje jedine koje su dobile minimalnu ocjenu 1 za razliku od drugih, što upućuje na mišljenje učiteljica koje smatraju da demokracija po svojoj prirodi ugrožava stare hijerarhije i autoritativne vrijednosti te nesprijetnost na odstupanje od takvog načina razmišljanja. Disciplina je također ključna stavka kada se govori o promjeni škole u demokratsku zajednicu, jer je uvriježena predrasuda da je demokracija nespojiva sa dobrom disciplinom. Mnogi smatraju da učenike i učenice neće biti moguće disciplinirati kad dobiju pravo glasa te da će na taj način potkopavati autoritet škole (Bäckman i Trafford, 2007).²⁶

²⁶ElisabethBäckman i Bernard Trafford, Demokratsko upravljanje školama (2007), Vijeće Europe, http://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelj/RM/Demokratsko_upravljanje_skolama_.pdf (preuzeto: 21.5.2018)

Tablica 3: Rang lista o procjeni učiteljica o slaganju s određenim tvrdnjama

Rang	Tvrdnja	Min	Max	M	SD
1.	Poznajem značenje pojma ljudskih prava.	3	5	4.68	0.49
2.	Poznajem značenje pojma građanstva.	3	5	4.61	0.56
3.	Poznajem značenje pojma demokracije.	2	5	4.55	0.63
4.	Priprema učenika i učenica za ulogu aktivnih i odgovornih građana jedna je od najvažnijih zadaća odgojno-obrazovne ustanove.	2	5	4.46	0.49
5.	Promjena škole u demokratsku zajednicu važna je kako bi potaknula učenike i učenice u odlučivanju i učenju u zajednici i za zajednicu.	1	5	4.15	0.84
6.	Demokracija je najbolje načelo za uspostavu demokratizacije odgojno-obrazovne ustanove.	1	5	4.12	0.87

Građanski odgoj i obrazovanje postaje sve značajni aspekt obrazovnih reformi u svijetu s obzirom da doprinosi aktivnijem sudjelovanju mladih u društvenom životu, priprema učenike i učenice da postanu informirani, aktivni i odgovorni članovi zajednice. U osnovnim se školama trenutno provodi međupredmetno i izvannastavno. Odlučili smo provjeriti u kojim mjeri se učiteljice slažu sa tvrdnjama vezanim uz GOO.

Rezultati procjena istih variraju u rasponu od 1 „u potpunosti se ne slažem“ do 5 „u potpunosti se slažem“. Očekivani su nešto bolji rezultati s obzirom da najmanja vrijednost tvrdnje $M = 3.35$ ($SD = 1.10$). Učiteljice se najviše ($M = 3.89$; $SD = 0.69$) slažu sa tvrdnjom „Prijedlog Kurikuluma Građanskog odgoja i obrazovanja primjeren je instrument za promicanje ozračja solidarnosti, usvajanje građanskih vrijednosti, pretvaranje škole u demokratsku zajednicu i promicanje aktivne participacije učenika.“

Tvrdnja „Građanski odgoj i obrazovanje treba se ostvarivati u okviru zasebnog nastavnog predmeta prije nego kroz integraciju nekoliko predmeta u okviru širih tematskih cjelina.“ dobila je najmanju srednju vrijednost $M = 3.35$ ($SD = 1.10$) što ukazuje da se najviše učiteljica odlučilo za odgovor „ne mogu se odlučiti“, iako su varirali stupnjevi u odgovorima od „u potpunosti se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“ (Tablica 4).

Dobiveni rezultati pokazuju da učiteljice nisu odlučne u tome da se GOO uvede kao obvezan predmet u osnovne škole iako bi, s ciljem postizanja kvalitetnije uključenosti učenika i učenica u rad odgojno-obrazovnih institucija, ali i njihovo efikasnije funkcioniranje, bilo potrebno uvođenje predmeta koji bi svojim sadržajem i metodama rada pripremao mlade na demokratsko sudjelovanje. Strahove i predrasude učitelja i učiteljica koje su i sami odrastali u uvjetima gdje se nisu njegovale i provodile demokratske vrijednosti, potrebno je umanjiti edukacijama, pružiti mogućnost usavršavanja iz područja GOO-a kako bi se osposobili za primjenu novih nastavnih metoda i oblika rada te zainteresirali za navedeno područje.

Tablica 4: Rang lista procjene učiteljica o slaganju s određenim tvrdnjama vezanim uz GOO

Rang	Tvrdnja	Min	Max	M	SD
1.	Prijedlog Kurikuluma Građanskog odgoja i obrazovanja primjeren je instrument za promicanje ozračja solidarnosti, usvajanje građanskih vrijednosti, pretvaranje škole u demokratsku zajednicu i promicanje aktivne participacije učenika	2	5	3.89	0.69
2.	Omogućen mi je odlazak na stručna usavršavanja i radionice koje doprinose razvoju kompetencija iz područja Građanskog odgoja i obrazovanja.	1	5	3.83	0.92
3.	U okviru Cjelovite kurikularne reforme, smatram da je Građanski odgoj i obrazovanje u Prijedlogu NOK-a dobio primjereno mjesto.	2	5	3.69	0.75
4.	Građanski odgoj i obrazovanje treba se ostvarivati u okviru zasebnog nastavnog predmeta prije nego kroz integraciju nekoliko predmeta u okviru širih tematskih cjelina.	1	5	3.35	1.10

8.5.1 Procjena učiteljica o njihovoj školi kao demokratskoj zajednici

Dobiveni rezultati kod svih ispitanica prilično su slični kada se radi o procjeni škole kao demokratske zajednice. Tvrdnja ocijenjena najvišom vrijednošću ($M = 4.51$; $SD = 0.67$) je „U mojoj školi Vijeće učenika aktivno djeluje.“, zatim ju slijedi tvrdnja „Vidljivo je učinkovito vođenje moje škole zasnovano na demokratskim načelima.“ (M

= 4.21; $SD = 0.68$). U procjeni ovih dviju tvrdnji ispitanice su koristile najnižu ocjenu 3, dok je najviša ocjena 5.

Tvrdnje koje se dobile nešto manju vrijednost na peterostupanjskoj skali odnose se na „Nastojim bez straha izraziti svoje mišljenje i davati prijedloge vezane za upravljanje školom.“ ($M = 4.08$; $SD = 0.98$) te na tvrdnju „Osjećam se slobodnim/om izraziti svoja uvjerenja i ideje (političke, vjerske, kulturne i druge) bez straha da ću zbog toga biti diskriminiran/a.“ ($M = 4.03$; $SD = 1.09$) (Tablica 5).

U procjeni navedenih tvrdnji ispitanice su koristile najnižu ocjenu 1, dok je najviša ocjena 5. Rezultati procjena ovih tvrdnji s obzirom na najnižu ocjenu 1 koja se odnosi na „u potpunosti se ne slažem“ upućuju na činjenicu da su još uvijek pojedine odgojno-obrazovne ustanove prožete tradicionalnim autoritativnim okruženjem, što u razredu, na sjednicama, po hodnicima, ali i od strane rukovoditelja pa su učiteljice u strahu iznošenja vlastitih stavova i mišljenja. Bäckman i Trafford (2007) smatraju da su povjerenje i otvorenost prevladavajuća stajališta na putu izražavanja vlastitih mišljenja, uvjerenja i prijedloga. Jedino uspješna komunikacija ima za rezultat međusobno povjerenje i osjećaj sigurnosti za sve sudionike odgojno-obrazovnog rada.

Srednja vrijednost tvrdnji potvrđuje ocjenu 4 kao najčešće pojavljivan odgovor. S obzirom na tako visoko rangirane pozitivne procjene škole kao demokratske zajednice, dolazimo do zaključka da su te iste škole dobar pokazatelj kako odgojno-obrazovne ustanove postaju matrica demokratskog razvoja u sredini i društvena grupa u kojoj su vidljivi prvi koraci demokratske socijalizacije.

Tablica 5: Rang lista procjene učiteljica o školi kao demokratskoj zajednici

Rang	Tvrdnja	Min	Max	M	SD
1.	U mojoj školi Vijeće učenika aktivno djeluje.	3	5	4.51	0.67
2.	Kolege i kolegice u školi imaju mogućnost sudjelovati (pojedinačno ili kao članovi udruženja) u demokratskom procesu odlučivanja kako bi pomogli unaprjeđenju pravila i politike škole.	1	5	4.26	0.98
3.	Vidljivo je učinkovito vođenje moje škole zasnovano na demokratskim načelima.	3	5	4.21	0.68
4.	Kultura škole i školsko ozračje primjereno	2	5	4.12	0.83

	odražavaju načela odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo.				
5.	Nastojim bez straha izraziti svoje mišljenje i davati prijedloge vezane za upravljanje školom.	1	5	4.08	0.98
6.	Odnosi između učenika, učitelja i drugog školskog osoblja prožeti su otvorenošću, uzajamnim poštovanjem, demokratskošću i suradnjom.	1	5	4.06	0.93
7.	Osjećam se slobodnim/om izraziti svoja uvjerenja i ideje (političke, vjerske, kulturne i druge) bez straha da ću zbog toga biti diskriminiran/a.	1	5	4.03	1.09

8.5.2 Procjena učiteljica o njihovom doprinosu, i doprinosu učenika i učenica demokratizaciji odgojno-obrazovne ustanove

Zainteresiranost učiteljica i učitelja za promjene uz odgojno-obrazovnoj ustanovi predstavlja važan indikator njihovog odnosa prema radu, nastojanjima ali i ukupnim ambicijama. Procjenu doprinosa i spremnosti učiteljica da prihvate demokratske principe i sudjeluju u demokratskim odnosima provjerili smo kroz nekoliko tvrdnji. Korišteni stupnjevi u stupnjevanju skala variraju od 2 „djelomično se ne slažem“ do 5 „u potpunosti se slažem“. Rezultati procjena istih variraju u rasponu od najnižeg $M = 3.90$ ($SD = 1.00$) do najvišeg $M = 4.56$ ($SD = 0.63$). Tvrdnja „Suradujem s lokalnom zajednicom kako bi pospješio/la ostvarivanje nastavnih sadržaja iz GOO-a“ dobila je najnižu srednju vrijednost ($M = 3.90$; $SD = 1.00$) što upućuje na činjenicu da učiteljice ili nisu u mogućnosti surađivati sa lokalnom zajednicom ili nisu dovoljno zainteresirane za sudjelovanje u istoj. Najboljim rezultatom ($M = 4.56$; $SD = 0.63$) ocjenjena je tvrdnja „Vjerodostojno raspravljam s učenicima i učenicama o kriterijima za odabir predstavnika u vijeće učenika i provedbi demokratskih izbora u razredu“. Prema rezultatu procjene navedene tvrdnje možemo zaključiti da su učiteljice svjesne kako bi vijeće učenika bilo uspješno, izbor članova mora pratiti slika njegove uloge u školskom životu. Upravo je zato potrebno raspravljati o kriterijima za odabir predstavnika istog, kandidiranju zainteresiranih učenika te provedbi demokratskih izbora (Tablica 6).

Tablica 6: Rang lista procjene učiteljica o doprinosu demokratizaciji odgojno-obrazovne ustanove

Rang	Tvrđnja	Min	Max	M	SD
1.	Vjerodostojno raspravljam s učenicima i učenicama o kriterijima za odabir predstavnika u vijeće učenika i provedbi demokratskih izbora u razredu.	3	5	4.56	0.63
2.	Demokratski upravljam razredom što se očituje u ravnopravnosti i uzajamnosti u odnosu učenik – učitelj.	3	5	4.53	0.63
3.	U svom radu nastojim poučavati „za“ i „o“ temeljnim vrijednostima demokracije koji ističu dostojanstvo, slobodu i jednakost.	3	5	4.50	0.68
4.	Motiviram učenike i učenice za rad tako što razvijam i održavam njihove interese za život i rad u školi/lokalnoj zajednici dajući vlastiti primjer pozitivne zainteresiranosti za promjene koje pospješuju demokratizaciju.	3	5	4.40	0.51
5.	U svom radu nastojim jačati participativne sposobnosti učenika i učenica koje im daju mogućnost da se bave problemima u društvu.	3	5	4.25	0.66
6.	Informiram se o znanjima i vještinama roditelja te pronalazim načine njihova uključivanja u proces odgoja i obrazovanja.	2	5	4.08	0.92
7.	Radim na uključivanju učenika i učenica u šire spektre odlučivanja na lokalnoj ili regionalnoj razini tijela koja predstavljaju učenike.	2	5	3.98	0.69
8.	Suradujem s lokalnom zajednicom kako bi pospješio/la ostvarivanje nastavnih sadržaja iz GOO-a.	2	5	3.90	1.00

Otvoren, demokratski pristup temelji se na učenicima kao pojedincima, individuama koji su spremni vrišti izbor, upravo iz tog razloga odlučili smo provjeriti u kolikoj mjeri učiteljice smatraju važnim doprinos učenika na putu demokratizacije odgojno-obrazovne ustanove. Rezultati istraživanja pokazali su pozitivno visoke vrijednosti koje se kreću u rasponu vrijednosti od 3 do 5 na Likertovoj skali.

Najbolje je ocjenjena tvrdnja „Važno je oformiti kvalitetno Vijeće učenika kako bi učenici i učenice bili aktivno uključeni u proces demokratizacije.“, koja je po procjeni učiteljica ocijenjena stupnjevima „djelomično se slažem“ i „u potpunosti se slažem“ ($M = 4.90$; $SD = 0.39$). Najslabije ocijenjena tvrdnja je „Učenicima i učenicama treba omogućiti da aktivno i samostalno sudjeluju u realizaciji nastave preuzimajući odgovornost za postignute rezultate.“, a srednja vrijednost navedene tvrdnje iznosi 4.53 ($M = 4.53$; $SD = 0.55$).

S obzirom da srednja vrijednost svih tvrdnji koje se odnose na procjenu učiteljica o doprinosu učenika na putu demokratizacije potvrđuje ocjenu 5 kao najčešće pojavljivan odgovor, možemo zaključiti kako učiteljice shvaćaju važnost kontinuiranog jačanja položaja učenika i učenica u procesima odlučivanja u odgojno-obrazovnoj ustanovi, ali i povećanja njihove odgovornosti za provedbu donesenih odluka.

Tablica 7: Rang lista o procjeni učiteljica o doprinosu učenika i učenica demokratizaciji odgojno-obrazovne ustanove

Rang	Tvrdnja	Min	Max	M	SD
1.	Važno je oformiti kvalitetno Vijeće učenika kako bi učenici i učenice bili aktivno uključeni u proces demokratizacije.	4	5	4.80	0.39
2.	Učenike i učenice treba poticati na izražavanje vlastitog mišljenja pri stvaranju i provođenju školskih pravila.	4	5	4.69	0.46
3.	Važno je da učenici i učenice sudjeluju u raspravama, vijećima ili strukturiranom odlučivanju.	3	5	4.69	0.49
4.	Učenicima i učenicama treba omogućiti da aktivno i samostalno sudjeluju u realizaciji nastave preuzimajući odgovornost za postignute rezultate.	3	5	4.53	0.55

8.5.3 Procjena učiteljica o doprinosu roditelja i lokalne zajednice demokratizaciji odgojno-obrazovne ustanove

Tvrdnja „Važno je da škola surađuje s roditeljima, predstavnicima lokalne uprave i samouprave, predstavnicima civilnog društva na ostvarivanju ciljeva i zadataka građanskog odgoja i obrazovanja.“ ocijenjena je u rasponu stupnjeva od „ne mogu se odlučiti“ (3) do „u potpunosti se slažem“ (5). Rezultat procjene tvrdnje ($M = 4.70$; SD

= 0.60) potvrđuje da se najviše učiteljica „u potpunosti“ slaže s navedenom tvrdnjom. Tvrdnja koja se našla na posljednjem mjestu s najmanjom vrijednosti ($M = 3.90$; $SD = 1.00$) je „Smatram da je djelotvorno uključiti roditelje u upravljanje školom.“ (Tablica 8). Škola posebnu pozornost posvećuje kvalitetnoj suradnji, kao i kvalitetnom sudjelovanju lokalne zajednice u životu škole, ali i obratno. Prema dobivenim rezultatima možemo zaključiti kako mnoge učiteljice još uvijek smatraju kako nije djelotvorno uključiti roditelje u upravljanje školom. Kako bi roditelji kvalitetno surađivali s odgojno-obrazovnom ustanovom važno je da i sami posjeduju neke pedagoške kompetencije. Kompetentnost roditelja očituje se u kontroli nad vlastitim roditeljstvom te odnosom s djetetom. Roditelji su nezaobilazni partneri u stvaranju učenika i učenica kao demokratskih građana. Suradnjom roditelja sa odgojno-obrazovnom ustanovom kroz uključivanje roditelja u cjelodnevne aktivnosti njihove djece ali i uključenost u upravljanje školom te donošenje pravila vezanih uz školski život, roditelji razvijaju ili usavršavaju svoje postojeće roditeljske kompetencije što je iznimno važno i za jedne i za druge. Kako bi suradnja bila što kvalitetnija, važna je obiteljska kultura. Obiteljska kultura jedno je od bitnih obilježja obiteljske kvalitete koju je nužno poznavati kako bi se izgradili kvalitetni partnerski odnosi. Možemo zaključiti da upravo zbog nedostatka iste, učiteljice smatraju da nije djelotvorno uključivati roditelje u veću suradnju sa školom kad je u pitanju upravljanje istom.

Tablica 8: Rang lista o procjeni učiteljica o doprinosu roditelja i lokalne zajednice demokratizaciji odgojno-obrazovne ustanove.

Rang	Tvrdnja	Min	Max	M	SD
1.	Važno je da škola surađuje s roditeljima, predstavnicima lokalne uprave i samouprave, predstavnicima civilnog društva na ostvarivanju ciljeva i zadataka građanskog odgoja i obrazovanja.	3	5	4.70	0.60
2.	Primarnu ulogu u pripremi djece za demokratsko građanstvo imaju njihovi roditelji.	3	5	4.40	0.75
3.	Važno je da roditelji i predstavnici lokalne zajednice budu uključeni u donošenje pravila vezanih uz školski život.	2	5	4.06	0.88
4.	Smatram da je djelotvorno uključiti roditelje u upravljanje školom.	1	5	3.90	1.00

ZAKLJUČAK

Zadatak je suvremene kvalitetne škole osposobljavati učenike i učenice da spoznajući svijet sudjeluju u njegovom mijenjanju. Demokratsko društvo može se razvijati samo onda kad svaka osoba ima aktivnu i odgovornu ulogu u njemu, a škola posjeduje ključnu ulogu u uspostavljanju stabilnog demokratskog društva. Svaka odgojno-obrazovna ustanova treba težiti razvijanju građanskih kompetencija učenika i učenica kroz demokratsku kulturu te omogućiti prakticiranje demokratskih načela unutar školskoga života ali i društvene zajednice. Građanski odgoj i obrazovanje doprinosi demokratizaciji škole, upravo je zato važno da se kao takav uvede u odgojno-obrazovni sustav kao obvezan predmet jer će učenici jedino na taj način maksimalno iskoristiti kompetencije koje su njime dobivene. Građanska kompetencija uključuje građansko znanje, vještine i stavove pomoću koje se učenici osposobljavaju za uspješno sudjelovanje u životu demokratske zajednice. Škola koja je demokratski ustrojena, koja promiče odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo te priprema učenike da postanu demokratski obrazovani i angažirani građani, ujedno će postati kvalitetnija i uspješnija odgojna-obrazovna ustanova.

S obzirom da je razumijevanje temeljnih pojmova bitan preduvjet za kvalitetno poučavanje u području građanskog odgoja i obrazovanja, dobiveni rezultati u provedenom istraživanju pokazuju da su učiteljice razredne nastave u velikoj mjeri upoznate s značenjem pojmova demokracije, građanstva i ljudskih prava. Nadalje, nešto neodlučnije su kad je u pitanju uvođenje GOO-a kao obveznog predmeta u osnovne škole, iako bi s ciljem postizanja kvalitetnije uključenosti učenika i učenica u rad odgojno-obrazovnih institucija, ali i njihovo efikasnije funkcioniranje, bilo potrebno uvođenje predmeta koji bi svojim sadržajem i metodama rada pripremao mlade na demokratsko sudjelovanje. Visoki rezultati sveukupnog istraživanja pozitivno su zadovoljavajući što daje zaključak da su učiteljice svjesne kako je priprema učenika i učenica za ulogu aktivnih i odgovornih građana jedna od najvažnijih zadaća odgojno-obrazovne ustanove.

LITERATURA

- 1) Bäckman, E., Trafford, B. (2007). Demokratsko upravljanje školama. Zagreb: Vijeće Europe.
- 2) Batarelo, I., Čulig, B., Novak, J., Reškovac, T., Spajić-Vrkaš, V. (2010). Demokracija i ljudska prava u OŠ: Teorija i praksa. Zagreb: Centar za ljudska prava.
- 3) Blažević, I. (2014). Rukovodeća uloga ravnatelja u školi. *Školski vjesnik: časopis za pedagojsku teoriju i praksu*. 63 (1-2), str 7-21.
- 4) Bošnjak, B., Vrgoč, H. (1997). Školsko i razredno - nastavno ozračje: put prema kvalitetnijoj hrvatskoj školi i nastavi. Zagreb: Hrvatski pedagoško književni zbor.
- 5) Buhač, Lj. (2017). Utjecaj stilova vođenja na pedagoški menadžment škole. *Acta Iadertina*. 14 (1), str. 81-98.
- 6) Car, S., Jeđud Borić, I. (2016). Participacija djece u školi. *Školski vjesnik: časopis za pedagojsku teoriju i praksu*. 65 (1), str. 117-135.
- 7) Diković, M. (2013). Značaj razrednog ozračja u građanskom odgoju i obrazovanju. *Pedagojska istraživanja*. 10 (2), str. 327-339.
- 8) Domović, V. (2004). Školsko ozračje i učinkovitost škole. Zagreb: Naklada Slap.
- 9) Frol, G., Kovač, V., Marušić Štimac, O., Pašić, M. (2016). Učenik građanin: priručnik za Građanski odgoj i obrazovanje. Rijeka: Grad Rijeka.
- 10) Hansen, K., Kaufmann, R., Saifer S. (1999). Odgoj za demokratsko društvo: Priručnik za odgojitelje i roditelje. Zagreb: Mali profesor.
- 11) Jukić, R. (2013). Moralne vrijednosti kao osnova odgoja. Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja. 9 (3), str. 401-416.
- 12) Maleš, D., Stričević, I. (2000). Mi poznajemo i živimo svoja prava: priručnik o pravima djeteta u osnovnoj školi. Zagreb: Školska knjiga.
- 13) Maleš, D., Stričević, I. (2005). Odgoj za demokraciju u ranom djetinjstvu: priručnik za rad s djecom predškolske dobi na usvajanju humanih vrijednosti. Zagreb: Udruženje Djeca prva.

- 14) Mandarić Vukušić, A. (2015). Odgoj za ljudska prava i ozračje ustanova ranog i predškolskog odgoja. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*. (6-7), str. 285-308.
- 15) Maroević-Kulaga, J. (2016). Povezanost obrazovanja za demokratsko ili aktivno građanstvo s nastavom katoličkog vjeronauka: doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
- 16) Miljević-Riđički, R., Maleš, D., Rijavec, M. (2001). Odgoj za razvoj. Zagreb: Alinea.
- 17) Mougnotte, A. (1995). Odgajati za demokraciju. Zagreb: Educa.
- 18) Pešić i sur. (2001). Demokratizacija obrazovanja i obrazovanje za demokratiju i građansko društvo. Beograd.
- 19) Spajić-Vrkaš, V. (2014). Znam, razmišljam, sudjelujem: projekt. Novo doba ljudskih prava i demokracije u školama: eksperimentalna provedba kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja: istraživački izvještaj. Zagreb: Mreža mladih Hrvatske.
- 20) Spajić-Vrkaš, V. (2015). Ne)moć građanskog odgoja i obrazovanja. Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja i Istraživačko obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- 21) Spajić-Vrkaš, V., Kukoč, M., Bašić, S. (2001). Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju: Interdisciplinarni rječnik. Zagreb: Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO i Projekt „Obrazovanje za mir i ljudska prava za hrvatske osnovne škole“.
- 22) Spajić-Vrkaš, V., Stričević, I., Maleš, D., Matijević, M. (2004). Poučavati prava i slobode: Priručnik za učitelje osnovne škole s vježbama za razrednu nastavu. Zagreb: Istraživačko-obrazovni Centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- 23) Šimonji Černak, R. (2017). Građansko vaspitanje u osnovnoj školi: zbirka tekstova. Univerzitet u Novom Sadu, Pedagoški fakultet u Somboru.
- 24) Uzelac, M. (2006). 11 koraka prema demokraciji i ljudskim pravima. Zagreb: Mali korak – Centar za kulturu mira i nenasilja.

25) Vrgoč, H. (ur.) (1997). Odgoj i obrazovanje za život u demokratskom društvu: 21. škola pedagoga. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.

Mrežne stranice

- 1) Demokratizacija: Kratki vodič za građane. Mostar: Resursni centar za demokratizaciju. Dostupno na: <http://www.ldamostar.org/publikacije/demokratizacija.pdf> (preuzeto: 10.4.2018.)
- 2) Kampanja za razvoj građanske kompetencije i promicanje odgovornog sudjelovanja mladih kroz građanski odgoj i obrazovanje. Go goo! http://www.centar-odgojiobrazovanje-ri.skole.hr/upload/centar-odgojiobrazovanje-ri/newsattach/156/Gra_anski_odgoj_i_obrazovanje.pdf (preuzeto: 16.8.2018.)
- 3) Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja (2012). Dostupno na: http://www.azoo.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=5488:kurikulum-graanskog-odgoja-i-obrazovanja-&catid=502:eksperimentalno-provoenje-goo-a&Itemid=615 (preuzeto: 18.6.2018.)
- 4) Nacionalni kurikulum međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje. (2016). Dostupno na: https://mzo.hr/sites/default/files/migrated/gradanski_odgoj_i_obrazovanje_prije_st_rucne_rasprave.pdf (preuzeto: 18.5.2018.)
- 5) Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo. Dostupno na: http://www.azoo.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=1398:nacionalni-program-odgoja-i-obrazovanja-za-ljudska-prava-i-demokratsko-graanstvo&catid=360:nacionalni-programi&Itemid=442 (preuzeto: 19.6.2018.)
- 6) Nacionalno vijeće učenika (2005). Dostupno na: [http://www.os-ntesle-zg.skole.hr/search?s3q=/upload/os-ntesle-zg/newsattach/286/mzos_LETAK_web\[1\].pdf%20](http://www.os-ntesle-zg.skole.hr/search?s3q=/upload/os-ntesle-zg/newsattach/286/mzos_LETAK_web[1].pdf%20) (preuzeto 17.4.2018.)
- 7) Nastavni plan i program za osnovnu školu (2006). Dostupno na: http://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelj/RM/Nastavni_plan_i_program_za_osnovnu_skolu_-_MZOS_2006_.pdf (preuzeto: 18.5.2018.)

- 8) Obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo (2010). Dostupno na: <http://www.living-democracy.com/hr/about-edc-hre/> (preuzeto: 18.5.2018.)
- 9) Obrazovanjem do demokracije: Metodički priručnik za odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava (2010). Dostupno na: http://www.azoo.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=6162:obrazovanjem-do-demokracije-prirunici-vijea-europe&catid=498:materijali&Itemid=615 (preuzeto: 19.4.2018.)
- 10) Odgoj u svijetu pomućenih vrijednosti – Sabina Marunčić. Hrvatska mreža školskih knjižničara. Dostupno na: http://www.knjiznicari.hr/UDK02/index.php/Odgoj_u_svijetu_pomucenih_vrijednosti_-_Sabina_Marunčić (preuzeto: 16.4.2018.)
- 11) Polazišne osnove uvođenja građanskog odgoja i obrazovanja u škole. Dostupno na: <http://goo.hr/good-inicijativa/polazista/> (preuzeto: 19.6.2018.)
- 12) Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole. Dostupno na: http://www.centar-prosvjetnokulturni-madjara-os.skole.hr/Documents/program_go_os_ss.pdf (preuzeto: 19.6.2018.)
- 13) Projekt građanin: Priručnik za nastavnike (2007). Dostupno na: http://www.azoo.hr/images/stories/izdanja/Projekt_Gradjanin.pdf (preuzeto: 19.6.2018.)
- 14) Učenička vijeća. Zagreb: Mreža mladih Hrvatske. Dostupno na: <http://www.mmh.hr/files/ckfinder/files/Ucenicka%20vijeca.pdf> (preuzeto 19.9.2018.)
- 15) Vođenje koje pospješuje demokratizaciju škole (2017). Opatija: Državni stručni skup ravnatelja. Dostupno na: https://www.ncvvo.hr/wp-content/uploads/2017/03/2.10.3.-Gra%C4%91anski-odgoj-i-obrazovanje_Monika-Pa%C5%BEur.pdf (preuzeto: 18.5.2018.)
- 16) Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2008). Dostupno na: http://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelji/1._Zakon_o_odgoju_i_obrazovanju_u_osnovnoj_i_srednjoj_skoli_87-08.pdf (preuzeto: 18.5.2018.)

Popis tablica

Tablica 1: Uzorak ispitanica prema mjestu gdje se škola nalazi

Tablica 2: Uzorak prema godinama radnog staža sudionica u odgoju i obrazovanju

Tablica 3: Rang lista o procjeni učiteljica o slaganju s određenim tvrdnjama

Tablica 4: Rang lista procjene učiteljica o slaganju s određenim tvrdnjama vezanim uz GOO

Tablica 5: Rang lista procjene učiteljica o školi kao demokratskoj zajednici

Tablica 6: Rang lista procjene učiteljica o doprinosu demokratizaciji odgojno-obrazovne ustanove

Tablica 7: Rang lista o procjeni učiteljica o doprinosu učenika i učenica demokratizaciji odgojno-obrazovne ustanove

Tablica 8: Rang lista o procjeni učiteljica o doprinosu roditelja i lokalne zajednice demokratizaciji odgojno-obrazovne ustanove.

PRILOG

ANKETNI UPITNIK

U okviru istraživanja za potrebe diplomskog rada na temu **Demokratizacija odgojno-obrazovne ustanove** odabrani ste za uzorak istraživanja. Cilj je ispitati mišljenje učitelja i učiteljica od 1. do 4. razreda OŠ o promicanju demokratizacije odgojno-obrazovne ustanove. Važan element u tom postizanju jest građanski odgoj i obrazovanje (GOO) kojim se priprema učenike i učenice da postanu informirani, aktivni i odgovorni članovi zajednice.

Molim Vas da pažljivo pročitate svako pitanje ili tvrdnju te zaokružite odgovor koji najbolje opisuje Vašu situaciju ili mišljenje.

Zahvaljujem na suradnji!

Ana Brcković, studentica V. godine Integriranog preddiplomskog i diplomskog sveučilišnog učiteljskog studija Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Puli

OPĆI PODACI

1. **Spol** (zaokružite):

M Ž

2. **Godine radnog iskustva u odgoju i obrazovanju** (zaokružite):

a) manje od 5 godina

d) od 26 do 35 godina

b) od 5 do 15 godina

e) više od 35 godina

c) od 16 do 25 godina

3. Procijenite u kojoj mjeri ste upoznati sa navedenim pojmovima i koliko se slažete sa zadanim tvrdnjama. (U svakom redu zaokružite jedan broj: od 1 U potpunosti se ne slažem do 5 U potpunosti se slažem)

1.	Poznajem značenje pojma demokracije.	1	2	3	4	5
2.	Poznajem značenje pojma građanstva.	1	2	3	4	5
3.	Poznajem značenje pojma ljudskih prava.	1	2	3	4	5
4.	Demokracija je najbolje načelo za uspostavu demokratizacije odgojno-obrazovne ustanove.	1	2	3	4	5
5.	Promjena škole u demokratsku zajednicu važna je kako bi potaknula učenike i učenice u odlučivanju i učenju u zajednici i za zajednicu.	1	2	3	4	5
6.	Priprema učenika i učenica za ulogu aktivnih i odgovornih građana jedna je od najvažnijih zadaća odg.-obraz. ustanove.	1	2	3	4	5

4. Prema zadanim tvrdnjama procijenite u kojoj mjeri smatrate da je Vaša škola demokratska zajednica. (U svakom redu zaokružite jedan broj: od 1 U potpunosti se ne slažem do 5 U potpunosti se slažem)

1.	Vidljivo je učinkovito vođenje moje škole zasnovano na demokratskim načelima.	1	2	3	4	5
2.	Kultura škole i školsko ozračje primjereno odražavaju načela odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo.	1	2	3	4	5
3.	Odnosi između učenika, učitelja i drugog školskog osoblja prožeti su otvorenošću, uzajamnim poštovanjem, demokratskošću i suradnjom.	1	2	3	4	5
4.	Nastojim bez straha izraziti svoje mišljenje i davati prijedloge vezane za upravljanje školom.	1	2	3	4	5
5.	Osjećam se slobodnim/om izraziti svoja uvjerenja i ideje (političke, vjerske, kulturne i druge) bez straha da ću zbog toga biti diskriminiran/na.	1	2	3	4	5

6.	Kolege i kolegice u školi imaju mogućnost sudjelovati (pojedinačno ili kao članovi udruženja) u demokratskom procesu odlučivanja kako bi pomogli unaprjeđenju pravila i politike škole.	1	2	3	4	5
7.	U mojoj školi Vijeće učenika aktivno djeluje.	1	2	3	4	5

5. Prema zadanim tvrdnjama procijenite koliko svojim radom doprinosite demokratizaciji svoje odgojno-obrazovne ustanove. (U svakom redu zaokružite jedan broj: od 1 U potpunosti se ne slažem do 5 U potpunosti se slažem)

1.	U svom radu nastojim poučavati „za“ i „o“ temeljnim vrijednostima demokracije koji ističu dostojanstvo, slobodu i jednakost.	1	2	3	4	5
2.	Radim na uključivanju učenika i učenica u šire spektre odlučivanja na lokalnoj ili regionalnoj razini tijela koji predstavljaju učenike.	1	2	3	4	5
3.	U svom radu nastojim jačati participativne sposobnosti učenika i učenica koje im daju mogućnost da se bave problemima u društvu.	1	2	3	4	5
4.	Vjerodostojno raspravljam s učenicima i učenicama o kriterijima za odabir predstavnika u vijeće učenika i provedbi demokratskih izbora u razredu.	1	2	3	4	5
5.	Informiram se o znanjima i vještinama roditelja te pronalazim načine njihova uključivanja u proces odgoja i obrazovanja.	1	2	3	4	5
6.	Suradujem s lokalnom zajednicom kako bi pospješio/la ostvarivanje nastavnih sadržaja iz GOO-a.	1	2	3	4	5
7.	Demokratski upravljam razredom što se očituje u ravnopravnosti i uzajamnosti u odnosu učenik – učitelj.	1	2	3	4	5
8.	Motiviram učenike i učenice za rad tako što razvijam i održavam njihove interese za život i rad u školi/lokalnoj zajednici dajući vlastiti primjer pozitivne zainteresiranosti	1	2	3	4	5

za promjene koje pospješuju demokratizaciju.

6. Prema zadanim tvrdnjama procijenite u kojoj mjeri smatrate važnom ulogu učenika u procesu demokratizacije odgojno-obrazovne ustanove.

(U svakom redu zaokružite jedan broj: od 1 U potpunosti se ne slažem do 5 U potpunosti se slažem)

1.	Učenicima i učenicama treba omogućiti da aktivno i samostalno sudjeluju u realizaciji nastave preuzimajući odgovornost za postignute rezultate.	1	2	3	4	5
2.	Važno je da učenici i učenice sudjeluju u raspravama, vijećima ili strukturiranom odlučivanju.	1	2	3	4	5
3.	Važno je oformiti kvalitetno Vijeće učenika kako bi učenici i učenice bili aktivno uključeni u proces demokratizacije.	1	2	3	4	5
4.	Učenike i učenice treba poticati na izražavanje vlastitog mišljenja pri stvaranju i provođenju školskih pravila.	1	2	3	4	5

7. Prema zadanim tvrdnjama procijenite u kojoj mjeri smatrate važnom ulogu roditelja i lokalne zajednice u procesu demokratizacije odgojno-obrazovne ustanove.

(U svakom redu zaokružite jedan broj: od 1 U potpunosti se ne slažem do 5 U potpunosti se slažem)

1.	Primarnu ulogu u pripremi djece za demokratsko građanstvo imaju njihovi roditelji.	1	2	3	4	5
2.	Važno je da škola surađuje s roditeljima, predstavnicima lokalne uprave i samouprave, predstavnicima civilnog društva na ostvarivanju ciljeva i zadataka građanskog odgoja i obrazovanja.	1	2	3	4	5
3.	Smatram da je djelotvorno uključiti roditelje u upravljanje školom.	1	2	3	4	5
4.	Važno je da roditelji i predstavnici lokalne zajednice budu uključeni u donošenje pravila vezanih uz školski život.	1	2	3	4	5

8. U kojoj se mjeri slažete sa zadanim tvrdnjama vezanim uz Građanski odgoj i obrazovanje? (U svakom redu zaokružite jedan broj: od 1 U potpunosti se ne slažem do 5 U potpunosti se slažem)

1.	Građanski odgoj i obrazovanje treba se ostvarivati u okviru zasebnog nastavnog predmeta prije nego kroz integraciju nekoliko predmeta u okviru širih tematskih cjelina.	1	2	3	4	5
2.	U okviru Cjelovite kurikularne reforme, smatram da je Građanski odgoj i obrazovanje u Prijedlogu NOK-a dobio primjereno mjesto.	1	2	3	4	5
3.	Prijedlog Kurikuluma Građanskog odgoja i obrazovanja primjeren je instrument za promicanje ozračja solidarnosti, usvajanje građanskih vrijednosti, pretvaranje škole u demokratsku zajednicu i promicanje aktivne participacije učenika.	1	2	3	4	5
4.	Omogućen mi je odlazak na stručna usavršavanja i radionice koje doprinose razvoju kompetencija iz područja Građanskog odgoja i obrazovanja.	1	2	3	4	5

SAŽETAK

U današnje vrijeme demokracija predstavlja instrument u promatranju stanja i razvoja odnosa u školi i obrazovanju, upravo iz tog razloga sve se više stavlja naglasak na njenu ulogu u funkciji razvoja odgojno-obrazovne ustanove. Građanski odgoj i obrazovanje doprinosi demokratizaciji škole i demokratskom školskom ozračju u nastojanju da učenici steknu građanske kompetencije i postanu informirani, aktivni i odgovorni članovi svoje zajednice. Cilj istraživanja ovoga rada je ispitati učitelje i učiteljice razredne nastave o njihovom odgojno-obrazovnom radu koji doprinosi stvaranju učenika i učenica kao aktivnih i odgovornih građana, ispitati stavove važne za promicanje demokratizacije odgojno-obrazovne ustanove te ispitati mišljenje učitelja i učiteljica o njihovoj odgojno-obrazovne ustanovi kao demokratskoj zajednici. Visoki rezultati sveukupnog istraživanja pozitivno su zadovoljavajući što daje zaključak da su učiteljice svjesne kako je priprema učenika i učenica za ulogu aktivnih i odgovornih građana jedna od najvažnijih zadaća odgojno-obrazovne ustanove.

Ključni pojmovi: demokracija, demokratske vrijednosti, ljudska prava, građanski odgoj i obrazovanje, školska kultura, odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo

ABSTRACT

Democracy is nowadays an instrument for observing the state of affairs and developing relations in school and education, and for that very reason, it is increasingly emphasized on its role in the function of development of an educational institution. Civic upbringing and education contribute to the democratization of schools and the democratic school environment in an effort to provide students with civic competences and to become informed, active and responsible members of their community. The aim of this paper is to examine the primary school teachers on their educational work that contributes to the creation of pupils as active and responsible citizens, to examine the views important to promote the democratization of the educational institution and to examine teacher's opinions about their educational institution as a democratic community. High results of the overall research are positively satisfactory, suggesting that teachers are aware that preparing pupils for the role of active and responsible citizens is one of the most important tasks of the educational institution.

Key words: democracy, democratic values, human rights, civic education, school culture, upbringing and education for human rights and democratic citizenship.